

Marijana Sironić, Zrinka Mažar

Potresi u Gradu Zagrebu 2020. – aktivnosti konzervatorske službe te dokumentiranje razmjera i vrste šteta na kulturnoj baštini

Marijana Sironić
Zrinka Mažar
Grad Zagreb
Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode
Kuševićeva 2/II, Zagreb

UDK: [72.025.1(497.521.2)“2020“:550.34]:002
72.025.4(497.521.2)“202“
Pregledni članak / Review paper
Primljeno / Received: 17. 11. 2023.

Rad prikazuje djelovanje Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu na dokumentiranju razmjera i vrste šteta na nepokretnim i pokretnim kulturnim dobrima Grada Zagreba, nastalim u potresu iz ožujka 2020., ali i brojnim potresima koji su slijedili nakon njega. Djelovanje gradske konzervatorske službe obilježile su nove pandemijske okolnosti i stalan izazov generiran brojnošću kulturnih dobara na prostoru Grada Zagreba. Tome treba pridodati i činjenicu da je potres najjače djelovao upravo na povijesnu građevnu strukturu gradskog središta. Rad Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode prikazan je kronološkim redom. Dokumentiranje šteta na kulturnoj baštini obrađeno je zasebno za nepokretna i pokretna kulturna dobra, dok je razina detaljnosti prikaza, neovisno o stvarnom broju i zastupljenosti pojedinih vrsta kulturnih dobara, prilagođena ograničenjima članka. Evidentirane su sve aktivnosti kojima je omogućeno dokumentiranje šteta na kulturnim dobrima: od pojedinačnih pregleda po prijavi oštećenja i organiziranog popisa štete na temelju kojih su utvrđene mjere zaštite kulturnog dobra u skladu sa zakonom kojim je, u trenutku potresa, bila uređena zaštita i očuvanje kulturnih dobara, preko osiguranja provođenja utvrđenih mjera zaštite izdavanjem odobrenja za neophodne hitne i druge radove, potom istraživanja i konzervatorskog nadzora radova sve do izdavanja odobrenja za zahvate obnove u skladu s novim propisima kojima je regulirana obnova zgrada nakon potresa.

Ključne riječi: Grad Zagreb, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, kulturna baština, nepokretna kulturna dobra, pokretna kulturna dobra, povijesna urbana cjelina, potres, popis štete, hitne mjere zaštite

Keywords: City of Zagreb, City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage, cultural heritage, immovable cultural property, movable cultural property, historic urban area, earthquake, damage assessment, emergency protection measures

UVOD

U potresu koji je 22. ožujka 2020. zatresao Zagreb i širu okolicu, s epicentrom u Markuševcu, sjeveroistočno od samoga središta grada, kao i u potresima koji su slijedili nakon njega (njih više od tisuću, uključujući i petrinjski potres¹), teško je stradalo povijesno gradsko središte, odnosno njegov najstariji dio kao i dijelovi izgrađeni u obnovi Zagreba nakon potresa iz 1880. Na tom su prostoru evidentirana brojna pojedinačno zaštićena nepokretna kulturna dobra,² različitih stilskih obilježja i datacije, najčešće i s nekoliko očuvanih povijesnih slojeva te vrijednim i zaštićenim muzejskim fundusima, inventarima i opremom kao pokretnim kulturnim dobrom. Složenosti zagrebačke situacije pridonio je i iznimno veliki broj oštećenih visoko valoriziranih zgrada u obuhvatu kulturnog dobra *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb*.

Dva su temeljna cilja istraživanja: a) utvrditi kako su evidentirane i dokumentirane štete na kulturnim dobrima nakon potresa i koje su aktivnosti prethodile izdavanju odobrenja za zahvate obnove kulturnih dobara, s osvrtnom na dopunjeni zakonodavni okvir uspostavljen za potrebe obnove nakon potresa te b) utvrditi kako je u specifičnim uvjetima nakon potresa djelovala konzervatorska služba Grada Zagreba, odnosno Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode (u daljem tekstu: Gradski zavod), s osvrtnom na ostvarene suradnje s drugim institucijama i pojedincima.

¹ Potres s epicentrom 3 km jugozapadno od grada Petrinje koji se dogodio 29. 12. 2020.

² Na prostoru Grada Zagreba nalazi se 623 nepokretnih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH: 22 povijesne cjeline ukupne površine oko 21,6 km², 48 graditeljskih sklopova, 508 pojedinačnih građevina, 4 arheološka lokaliteta te 41 ostalih nepokretnih kulturnih dobara. Uz nepokretna kulturna dobra na prostoru Grada Zagreba nalazi se 196 pokretnih i nematerijalnih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH: 15 zbirke arhivskog gradiva (cjeline arhivskih fondova), 133 zbirke, 48 pojedinačno zaštićenih pokretnih kulturnih dobara i 14 fenomena nematerijalne kulturne baštine, sveukupno 819 kulturnih dobara. U obuhvatu kulturnog dobra *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb* nalazi se 19112 zgrada. Stanje utvrđeno na dan 07. 03. 2023.

2 Suradnja Gradskog zavoda s vatrogasnom postrojbom prije skidanja ukrasne vaze s krova zgrade Trg kralja Tomislava 10 (fototeka GZZSKP 2020.)
The cooperation between the City Institute and the fire brigade before removing the decorative vase from the roof of the building Trg kralja Tomislava 10 (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2020)

Istraživanje je provedeno na dokumentaciji nastaloj u Gradskom zavodu i/ili u suradnji s Ministarstvom kulture i medija³ (obraci popisa štete), izdanim odobrenjima Gradskog zavoda za istražne i druge radove, *posebnim uvjetima i suglasnostima* za zahvate *konstrukcijske i cjelovite obnove zgrada*⁴ te pregledom zaprimljene konzervatorske i tehničke dokumentacije koju su izradile ovlaštene osobe s dopuštanjem za rad na kulturnom dobru.

Rezultati istraživanja donose kronološki prikazane aktivnosti Gradskog zavoda s pripadajućim modelima dokumentiranja šteta na kulturnoj baštini. Generičke aktivnosti navedene u kronološkom prikazu obrađene su zasebno za nepokretna i pokretna kulturna dobra s navođenjem stvarnih primjera u mjeri i na razini detaljnosti prilagođenoj ograničenjima članka, neovisno o stvarnom broju i zastupljenosti pojedinih vrsta kulturnih dobara. Rezultatima istraživanja

³ Zakonom o ustrojstvu i djelokrugu tijela državne uprave (Narodne novine, 85/20), koji je stupio na snagu 22. 07. 2020., dotadašnje Ministarstvo kulture nastavlja s radom kao Ministarstvo kulture i medija. U članku se naziv ministarstva navodi u skladu sa službenim nazivom ministarstva u trenutku nastajanja ovog članka

⁴ Pojmovi određeni Zakonom o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije (Narodne novine, 21/23.) i prethodnim inačicama istog zakona.

obuhvaćene su i promjene (ograničenja) u djelovanju konzervatorske službe generirane novim propisima kojima je regulirana obnova zgrada nakon potresa.

Provedeno istraživanje poticaj je za daljnja istraživanja kojima će se obraditi i sistematizirati oštećenja na kulturnoj baštini Grada Zagreba nakon potresa u odnosu na kulturno-povijesna i graditeljska obilježja baštine, kao i za kontekstualizaciju djelovanja konzervatorske službe Grada Zagreba u postpotresnoj obnovi Zagreba.

AKTIVNOSTI KONZERVATORSKE SLUŽBE GRADA ZAGREBA NAKON POTRESA I DOKUMENTIRANJE ŠTETE NA NEPOKRETNIM KULTURNIM DOBRIMA

Intenzivna djelatnost konzervatorske službe, odnosno nadležnog⁵ Gradskog zavoda, nakon *zagrebačkog* potresa započela je istog *potresnog* dana 22. ožujka 2022., najprije koordinacijskim sastankom u Ministarstvu kulture i

⁵ Pojam *nadležnog tijela* utvrđen je člankom 6. točka 12. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Za Grad Zagreb to je Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode.

medija,⁶ a zatim i objavom prvih uputa o hitnim postupanjima, na web stranicama Grada Zagreba i Ministarstva kulture i medija.⁷

Rad konzervatora na terenu, obilježen specifičnim uvjetima uzrokovanih pandemijom virusa COVID-19, nastavljen je i u prvim danima nakon potresa, odgovarajući na pojedinačne pozive i prijave građana u oštećenim zgradama,⁸ pozive hitnih komunalnih službi, *visinaca*, alpinista, vatrogasaca i geodeta za 3D snimanje oštećene arhitektonske plastike. Tako započeta djelatnost – koja je tijekom vremena uključivala i druge aktivnosti na dokumentiranju razmjera i vrsta šteta na kulturnoj baštini Grada Zagreba: donošenju akata s utvrđenim mjerama zaštite i/ili konzervatorskih smjernica, odobravanju i nadzoru različitih vrsta istražnih radova, planiranju i odobravanju radova koji prethode radovima obnove i pojačanja građevinske konstrukcije, izdavanju *posebnih uvjeta* i *suglasnosti* za zahvate *konstrukcijske* i *cjelovite obnove* oštećenih zgrada te konzervatorskim nadzorom provođenja odobrenih zahvata i radova – nastavljena je u kontinuitetu i neprekinuta još uvijek traje.

Rad na terenu nastavljen je pregledom stanja oštećenih zgrada po zaprimljenim prijavama i praćenjem hitnih intervencija⁹ kojima su se uklanjali napukli i oštećeni nekonstrukcijski dijelovi zgrada, dimnjaci, zabati, ukrasi s pročelja i arhitektonska plastika te oštećene kupole, tornjići i atike koje su prijetile padom na javnoprometne površine. Kako bi se na odgovarajući način dokumentirali oštećeni dijelovi prije uklanjanja, Ministarstvo kulture i medija je, u suradnji s Geodetskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, omogućilo

3 Oštećenja crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju (foto: S. Novak, ožujak 2020.)

Damages to the Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary in Čučerje (photo: S. Novak, March 2020)

interventna 3D snimanja na približno 30 lokacija u gradu.¹⁰ Za uklonjene dijelove koje nije bilo moguće pohraniti u dvorištima zgrada, vestibulima i vežama ili drugdje na parceli, uz pomoć vatrogasaca organiziran je prijevoz i odlaganje na prostoru Zagrebačkog velesajma (sl. 1, 2).

Tijekom ožujka i travnja 2020., s ciljem odgovarajućeg obavješćivanja javnosti, nastavljeno je objavljivanje uputa o postupanjima s oštećenim pojedinačno zaštićenim kulturnim dobrima i zgradama u obuhvatu *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb* te su na službenim stranicama Grada Zagreba objavljene: *Stručna uputa nakon potresa od 22.03.2020.* – *Uputa se odnosi na zgrade unutar zone zaštite kulturnih*

6 Zapisnik s koordinacijskog sastanka konzervatora iz Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode i Ministarstva kulture od 22. 03. 2020. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages/arhiva/FOTOGALERIJA/2020/Posljedice%20potresa/Zapisnik%20koordinacijskog%20sastanka%20konzervatora%20iz%20Gradskog%20zavoda%20za%20za%C5%A1titu%20spomenika%20kulture%20i%20prirode%20i%20MK%2022-3-2020.pdf> (28. 10. 2023.).

7 Prva uputa o postupanju s oštećenim zgradama i urušenim građevnim materijalom s popisom pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara objavljena je dana 22. ožujka 2020., GZZSKP, https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages/arhiva/FOTOGALERIJA/2020/Posljedice%20potresa/Uputa%20Gradskog%20zavoda%20za%20za%C5%A1titu%20spomenika%20kulture%20i%20prirode_potresi.pdf (28. 10. 2023.).

8 U razdoblju od 23. 03. do 31. 03. 2020. zabilježeno je 540 prijava oštećenih zgrada u nadležnosti Gradskog zavoda.

9 Iz dopisa GZZSKP, KLASA: 023-01/20-001/23, URBROJ: 251-18-01-20-2, od 17. 05. 2020., upućenog gradonačelniku Grada Zagreba povodom održavanja tematske sjednice Gradske skupštine Grada Zagreba o svim poduzetim aktivnostima Grada Zagreba radi pomoći građanima i pravnim subjektima i saniranju šteta nastalih zbog potresa od 22. ožujka 2020., poduzete aktivnosti i djelovanja Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode, iskazana su sljedećim podatcima: *više od 600 zaprimljenih i obrađenih pojedinačnih prijava štete, više od 500 pojedinačnih intervencija i izlazaka na teren, više od 40 izdanih mjera zaštite kulturnog dobra, više od 30 izdanih konzervatorskih smjernica i mišljenja te više od 130 izdanih prethodnih odobrenja za radove na kulturnom dobru u svrhu sanacije štete od potresa te više od 70 ispunjenih obrazaca za popis štete na nepokretnim kulturnim dobrima i 45 obrazaca za pokretna kulturna dobra.* Sve je to ostvareno u nepuna dva mjeseca od potresa iz ožujka 2020.

10 Interventna 3D snimanja obavljena su na sljedećim lokacijama: sjeverno pročelje i atika zgrade Ilica 53, zapadno i sjeverno pročelje i atika zgrade Ilica 131A, sjeverno i istočno pročelje i kupola zgrade Frankopanska 2, odzraka na vrhu krova / ornament palače Dverce, zapadno pročelje i atika zgrade Meduličeva 3, istočno pročelje i atika zgrade Meduličeva 10, sjeverno pročelje i atika zgrade Masarykova 5, zabat i južno pročelje zgrade Vrhovnog suda na Zrinjevcu, terasa s betonskom nadstrešnicom i stupovljem zgrade Ulica grada Vukovara 52, zvonik i pročelje kapele sv. Jurja u Maksimiru i drugim lokacijama. Snimke uklonjenih dijelova zgrada i arhitektonske plastike u posjedu su Ministarstva kulture i medija i na zahtjev projektanta ili (su)vlasnika zgrade ustupaju se za izradu projektne dokumentacije za obnovu.

4 Oštećenja crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini (fototeka GZZSKP, travanj 2020.)

Damage to the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary in Granešina (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, April 2020)

dobara, a koje nisu pojedinačno zaštićeno kulturno dobro,¹¹ od 25. ožujka 2020., *Terenski protokol za hitne radnje na kulturnim dobrima kod oštećenja uzrokovanih potresom*¹² od 26. ožujka 2020. i *Poziv na prijavu štete*¹³ od 24. travnja 2020. Ministarstvo kulture i medija je na svojim internetskim stranicama objavilo *Konzervatorske smjernice za sanaciju dimnjaka* od 24. travnja 2020.¹⁴

U svrhu utvrđivanja stanja kulturnog dobra nakon potresa i aktivnosti koje su slijedile nakon toga, a u skladu s člankom 21. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, pročelnik Gradskog zavoda donio je *Zaključak o osnivanju i imenovanju vodstva Radne skupine za utvrđivanje stanja kulturnog dobra nakon potresa unutar administrativnih granica*

Grada Zagreba,¹⁵ a 14. travnja 2020. i *Naputak vodstvu i članovima radne skupine za utvrđivanje stanja kulturnog dobra nakon potresa unutar administrativnih granica Grada Zagreba o postupanju i operativnim protokolima*,¹⁶ s ciljem da se po utvrđenim prioritetima i obavljenom očevidu prijavljenog oštećenja kulturnog dobra, izda akt kojim se utvrđuju mjere zaštite kulturnog dobra (u daljem tekstu: mjere zaštite) ili izdaju konzervatorske smjernice za obnovu i sanaciju kulturnog dobra, ovisno o razmjerima štete i hitnosti provođenja mjera zaštite. U slučajevima težih oštećenja vlasnicima kulturnih dobara izdane su mjere zaštite, dok su se konzervatorske smjernice za obnovu zgrada nakon potresa izdavale u slučajevima lakših oštećenja zgrada i/ili na zahtjev (su)vlasnika zgrade.

Istovremeno je *Odlukom o provedbi popisa štete na nepokretnim kulturnim dobrima prouzročene potresom u Gradu*

¹¹ https://www.zagreb.hr/zavod-za-zastitu-spomenika-kulture-i-prirode_uputa/157234 (28. 10. 2023.).

¹² <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Hitna%20postupanj%20na%20kulturnim%20dobra%202020.03.24..pdf> (28. 10. 2023.).

¹³ <https://www.zagreb.hr/prijava-stete/157501> (28. 10. 2023.).

¹⁴ <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/konzervatorske-upute-za-sanaciju-dimnjaka-ostecenih-u-potresu-na-zgradama-unutar-povijesne-urbane-cjeline-grada-zagreba/19427> (28. 10. 2023.).

¹⁵ GZZSKP, KLASA: 612-08/20-002/09, URBROJ: 251-18-01-20-34, od 03. 04. 2020.

¹⁶ GZZSKP, KLASA: 612-08/20-002/09, URBROJ: 251-18-01-20-46, 14. 04. 2020.

5 Oštećenja Bazilike Srca Isusova u Palmotićevoj (fototeka GZZSKP, travanj 2020.)

Damage to the Basilica of the Sacred Heart of Jesus in Palmotićeva (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, April 2020)

Zagrebu i okolici¹⁷ od 10. travnja 2020., koju je donijela ministrica kulture, određeno da će popis štete i njezinu procjenu za nepokretna kulturna dobra u Gradu Zagrebu zajedno obaviti stručni djelatnici Ministarstva kulture i medija i Gradskog zavoda, a da će za područje Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije to učiniti djelatnici Ministarstva kulture i medija.

Popis i procjena štete obavljala se u timovima prema *Obrascu za popis štete od potresa na kulturnim dobrima*,¹⁸ a prioriteta u popisu i druge aktivnosti važne za provedbu popisa, utvrđivale su se u kontinuiranoj stručnoj koordinaciji između nadležnih tijela, odnosno Ministarstva kulture i medija i Gradskog zavoda.¹⁹ Nakon formiranja stručnih

timova obaju tijela, određeno je da se prioritarno pristupi popisu štete na nepokretnim, pojedinačno zaštićenim kulturnim dobrima i zgradama u obuhvatu zone zaštite 'A' *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb*, prema zaprimljenim prijavama oštećenja, vodeći računa o procjeni statičara, ugroženosti kulturnog dobra i sigurnosti osoba koje će voditi popisivanje.²⁰

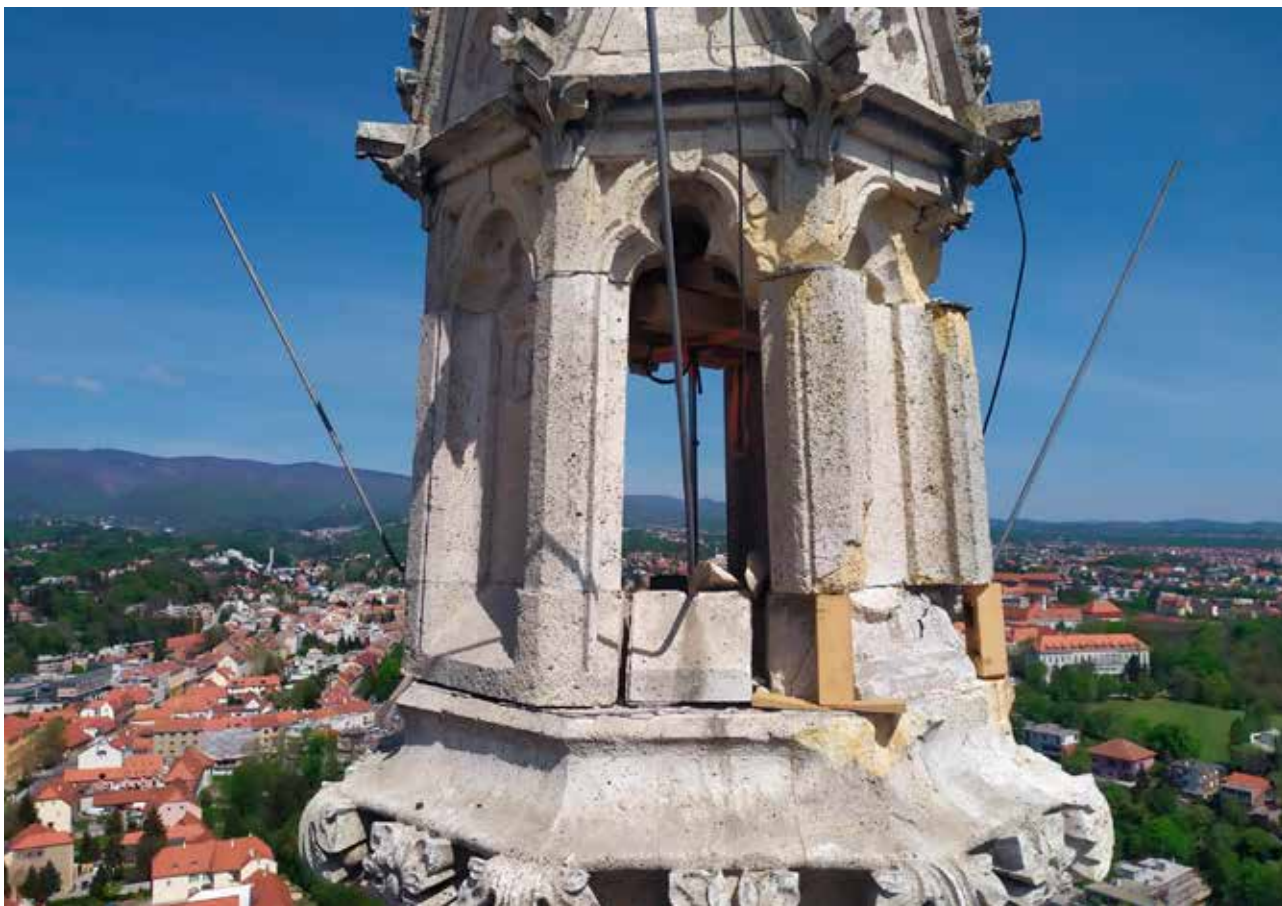
U prvih mjesec dana od početka popisa štete do 12. svibnja 2020. timovi Gradskog zavoda i Ministarstva kulture i medija obavili su preglede i ispunili obrasce za 86 pojedinačno zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara, a do konca studenog 2020. bilo je obrađeno i dokumentirano oštećenje od potresa za ukupno 173 nepokretna kulturna dobra i manji broj zgrada u zoni zaštite 'A' *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb*. Broj ispunjenih obrazaca s pratećom fotodokumentacijom bio je i znatno veći jer su se pod jednom *registracijom* kulturnog dobra nalazili sklopovi više zgrada i/ili njihovih dijelova.

17 <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Odluka%20o%20provedbi%20popisa%20%C5%A1teta%20na%20nepokretnim%20kulturnim%20dobra%20prouzro%C4%8Dene%20potresom.pdf> (28. 10. 2023.).

18 [https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrasci/Obrasci_popis%20%C5%A1tete%20od%20potresa%20na%20kulturnim%20dobra%20\(22.04.2020\).pdf](https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrasci/Obrasci_popis%20%C5%A1tete%20od%20potresa%20na%20kulturnim%20dobra%20(22.04.2020).pdf) (28. 10. 2023.).

19 <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/odluka-o-provedbi-popisa-stete-na-nepokretnim-kulturnim-dobra-prouzrocene-potresom-u-gradu-zagreb-i-okolici/19407> (28. 10. 2023.).

20 U suradnji s *Hrvatskim centrom za potresno inženjerstvo*, popisnicima je bila dostupna informacija o rezultatima brzog pregleda statičara za pojedine zgrade, za koje su pregledi bili obavljeni.

6 Oštećenja sjevernog zvonika katedrale Uznesenja Marijina na Kaptolu (fototeka GZZSKP, travanj 2020.)

Damage to the northern bell tower of the Cathedral of the Assumption of Mary on Kaptol (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, April 2020)

7 Detalj oštećenja sjevernog zvonika katedrale Uznesenja Marijina na Kaptolu (fototeka GZZSKP, travanj 2020.)

Detail of the damage to the northern bell tower of the Cathedral of the Assumption of Mary on Kaptol (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, April 2020)

Na temelju provedenih vizualnih pregleda i ispunjenih obrazaca s opisanim oštećenjima i iskazanom kategorijom štete prema EMS 98,²¹ može se zaključiti da su razorna oštećenja (K5) zabilježena na crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini,²² (sl. 4) nastaloj na lokaciji na kojoj je u potresu 1880. također bila teško oštećena starija crkva, potom crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju (sl. 3) te na Bazilici Srca Isusova u Palmotićevoj ulici (sl. 5).

Vrlo teška oštećenja (K4) zabilježena su na: katedrali Uznesenja Marijina na Kaptolu (sl. 6, 7), kompleksu franjevačkog samostana s crkvom sv. Franje Asiškog na Kaptolu, akademskoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske na Trgu Katarine Zrinske (sl. 8), crkvi sv. Franje Ksaverskog na Ksaveru, župnoj crkvi sv. Šimuna i Jude Tadeja u Markuševcu, kapeli sv. Mihalja u Vugrovcu, župnoj crkvi sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu, župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Brezovici, kapeli Majke Božje Žalosne na Novoj Vesi, zgradi

²¹ Europska makroseizmička ljestvica, EMS-98, pomoću koje se određuje i intenzitet potresnog djelovanja. Opisi oštećenja koji odgovaraju kategoriziranoj šteti (K1 do K5) sastavni su dio utvrđenog obrazca za popis štete.

²² Nazivi kulturnih dobara navode se prema nazivu iz rješenja o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra, nazivom sadašnje institucije koja se u zgradi nalazi (u zagradama) i skraćenim opisom lokacije, bez navođenja ulice i katastarske čestice.

8 Oštećenje svoda akademске crkve sv. Katarine Aleksandrijske na Trgu Katarine Zrinske (fototeka GZZSKP, 2021.)

Damage to the vault of the University Church of St. Catherine of Alexandria on Katarina Zrinska Square (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

Kolegija Družbe Isusove na Jordanovcu, zgradama Nadbiskupskoga dječjačkog sjemeništa na Voćarskoj cesti te ljetnikovcu biskupa Galjufa u Grškovićevoj ulici (sl. 9, 10), Vili Malin na Naumovcu, palači Vranczany-Dobrinović (Arheološki muzej) na Zrinjevcu, višestambenoj osmerokatnici Vojne mornarice u ulici grada Vukovara, Biskupskom majuru (Uršulinski samostan) u Vlaškoj ulici, dvorišnoj zgradi niza najamnih stambenih zgrada u Gajevoj ulici, kući Tomich (dvorišna zgrada) u Mesničkoj ulici i kući Folnegović u Bakačevoj ulici.

Na brojnim sakralnim i civilnim građevinama zabilježena su znatna do teška oštećenja (K3), poput onih na: crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama, crkvi sv. Marka Evanđelista na Markovom trgu, crkvi sv. Ivana Krstitelja na Novoj Vesi, župnoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu, crkvi sv. Vinka Paulskog u Frankopanskoj ulici, crkvi sv. Preobraženja u istoimenoj ulici, crkvi sv. Petra i Pavla u Kašini, nekadašnjem plemićkom konviktu (gimnazija „Tituš Brezovački“) i palači Zakmardi-Domin u Habledićevoj ulici, Palači bogoštovlja i nastave (Hrvatski institut za povijest) u Opatičkoj ulici, palači Vojković Oršić Rauch (Hrvatski povijesni muzej), palači Amadeo (Hrvatski prirodoslovni muzej), palači Mesić i palači Škrlec Balbi (Staroslavenski institut) u Demetrovoj ulici, palači Erdődy-Drašković (Državni arhiv u Zagrebu) u Opatičkoj ulici,

9 Ljetnikovac biskupa Galjufa u Grškovićevoj ulici nakon potresa iz ožujka 2020. (fototeka GZZSKP, travanj 2020.)

Bishop Galjuf's summer residence in Grškovićevo Street after the March 2020 earthquake. (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, April 2020)

10 Detalj oštećenja ljetnikovca biskupa Galjufa u Grškovićevoj ulici nakon potresa iz ožujka 2020. (fototeka GZZSKP, travanj 2020.)

Detail of the damage to Bishop Galjuf's summer residence in Grškovićevoj Street after the March 2020 earthquake. (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, April 2020)

palači Pongratz u Visokoj ulici, Palači Mikuličić na Ribnjaku, palači Ludovika Jelačića (Državni hidrometeorološki zavod) na Griču, palači Medaković na Zrinjevcu, kući Mikulić u Kamenitoj ulici, kući Štajdeher u Opatičkoj ulici, zgradi Obrtne škole i Muzeja za umjetnost i obrt, zgradi Sveučilišta u Zagrebu i zgradi Hrvatskog učiteljskog doma na Trgu Republike Hrvatske, Umjetničkom paviljonu na Tomislavovom trgu, Muškoj učiteljskoj školi u Medulićevoj ulici, kinu „Europa“ u Varšavskoj ulici, zgradi Klinike za dječje bolesti u Klaićevoj ulici, zgradi Novog ljetnikovca biskupa Haulika u Maksimiru te kompleksu arkada s crkvom Krista Kralja na Mirogoju.

Preostala pojedinačno zaštićena nepokretna kulturna dobra, za koje su izrađeni obrasci za popis štete, pretrpjela su umjereni oštećenja (K2) ili vrlo rijetko zanemariva do lagana oštećenja (K1).

Važno je istaknuti da će stvarna oštećenja građevinske konstrukcije zgrada oštećenih u potresu biti utvrđena tek u postupku izrade tehničke dokumentacije za obnovu, najprije izradom *Elaborata ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije zgrade*,²³ koji će uključivati i rezultate provedenih

²³ Pojam određen Zakonom o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije.

11 Podupiruća skela u unutrašnjosti katedrale Uznesenja Marijina na Kaptolu (fototeka GZZSKP, 2022.)

Scaffolding support in the interior of the Cathedral of the Assumption of Mary on Kaptol (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2022)

istražnih radova na konstrukciji, a u ponekim slučajevima stvarna će oštećenja biti utvrđena tek kada se pristupi radovima obnove.

Nakon što su timovi Gradskog zavoda izradili popisne obrasce i preuzeli obrasce koje su izradili timovi Ministarstva kulture i medija, Gradski je zavod izradio i utvrdio mjere zaštite²⁴ kulturnog dobra kojima je propisano provođenje stručnih radnji potrebnih za utvrđivanje građevinsko-konstruktivnog stanja zgrade, opreme i inventara te izrada odgovarajuće dokumentacije za sanaciju i obnovu građevine, što uključuje i konzervatorsko-restauratorske istražne radove te hitne zahvate koje je potrebno neodložno poduzeti ukoliko se provedenim radnjama utvrdi da je ugrožena stabilnost građevine ili njezinog dijela te građevina neposredno prijeti sigurnosti, životu i zdravlju građana, kao i stabilnosti drugih zgrada.

²⁴ Pojam *mjere zaštite*, utvrđen člankom 21. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, odnosi se na akt koji izdaje nadležno tijelo i potrebno ga je razlikovati od *hitnih mjera zaštite* (temeljem članka 76. istog Zakona) koje je posebnim aktom utvrdila ministrica kulture u travnju 2021., nakon petrinjskog potresa.

12 Podupiruća skela u unutrašnjosti crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu (fototeka GZZSKP, 2021.)

Scaffolding support in the interior of the Church of St. Francis of Assisi on Kaptol (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

13 Podupiranje triumfalnog luka u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama (fototeka GZZSKP, 2020.)

Supporting the triumphal arch in the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Remete (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2020)

Prve mjere zaštite utvrđene po obavljenom pregledu zgrade i ispunjenom obrascu popisa štete izdane su za katedralu Uznesenja Marijina na Kaptolu, 8. travnja 2020.,²⁵ a potom i za brojna druga kulturna dobra. Spomenutim mjerama zaštite za katedralu propisano je: *provesti statičku ekspertizu građevinsko-konstruktivnog stanja zgrade i utvrditi opseg i vrstu potrebnih radova za cjelovitu građevinsku sanaciju zgrade te izraditi detaljnu tehničku dokumentaciju za sanaciju zgrade (svi građevinski i obrtnički radovi za cjelovitu sanaciju nosive konstrukcije, krova, svodova i pročelja zgrade) na koju je potrebno ishoditi zakonom propisana odobrenja.*

Do početka radova na cjelokupnoj sanaciji zgrade, ukoliko stručna ekspertiza ukaže na moguću opasnost pada dijelova pokrova, pročelja, svodova, ukrasnih elemenata i drugih elemenata zgrade, kako bi se spriječila eventualna ugroza života i zdravlja ljudi te daljnja oštećenja zgrade kao i okolnih zgrada kulturnog dobra i izvan njega, potrebno je utvrditi opseg i vrstu potrebnih radova uklanjanja i razgradnje oštećenih dijelova zgrade, podupiranja i zaštite. Potrebno je također, osigurati i javnu površinu ispred zgrade na način da se ispred pročelja postavi zaštitna skela i osigura prostor za siguran rad. Za sve je navedene radove

²⁵ KLASA:UP/1-612-08/20-014/4, URBROJ:251-18-01/001-20-1, od 08. 04. 2020.

*potrebno ishoditi propisana odobrenja na temelju tehničke dokumentacije izrađene po ovlaštenoj fizičkoj osobi.*²⁶

Ovako određene mjere zaštite pokazale su se u praksi iznimno važne za dokumentiranje stanja kulturnog dobra nakon potresa jer su omogućile provođenje istražnih radova i izradu odgovarajuće dokumentacije, neophodne za izdavanje *posebnih uvjeta*²⁷ za zahvate obnove, što ih ne bi bilo moguće izraditi prema uvjetima i rokovima propisanim zakonom kojim je kasnije regulirana obnova zgrada nakon potresa. Naime, potres je razotkrio stanje nedovoljne i neažurirane dokumentiranosti kulturnih dobara i prije potresa te je stoga

²⁶ Tekst utvrđenih mjera zaštite za katedralu Uznesenja Marijina na Kaptolu, ponavljao se i u drugim mjerama zaštite jer, u trenutku vizualnog pregleda za izradu obrasca popisa štete, nisu bila provedena detaljnija istraživanja niti je bilo moguće s potrebnom sigurnošću procijeniti opasnost od pada oštećenih dijelova građevine, a posebice na okolnost da tlo nije mirovalo i da su podrhtavanja nastavljena te da se u prosincu 2020. dogodio i petrinjski potres. Budući da su se u trenutku potresa iz ožujka 2020. na katedrali odvijali radovi obnove te da je inženjerski tim bio prisutan na gradilištu, kao podloga za izradu mjera zaštite korišteno je i izvješće Odbora za obnovu katedrale od 09. 04. 2020.

²⁷ Izdavanje posebnih uvjeta zaštite kulturnih dobara uređeno je Zakonom o prostornom uređenju i Zakonom o gradnji s rokom izdavanja od 15 dana od zaprimanja zahtjeva u sustavu eDozvole, isto je preuzeto Zakonom o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije (Narodne novine, 21/23) i prethodnim inačicama istog zakona.

14 Podupiruća skela u unutrašnjosti akademske crkve Svete Katarine Aleksandrijske (fototeka GZZSKP, 2022.)

Scaffolding support in the interior of the University Church of St. Catherine of Alexandria (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2022)

od iznimne važnosti bilo da se taj nedostatak nadomjesti izradom elaborata propisanim mjerama zaštite te utvrdi stvarno stanje kulturnog dobra nakon potresa. Realizacija tako primijenjenog modela ovisila je o stručnim, financijskim i drugim kapacitetima vlasnika kulturnog dobra da poduzmu hitne radnje, odnosno pokrene istraživanja i izradu dokumentacije.²⁸ U dokumentiranju zatečenog stanja kulturnog dobra korištene su i suvremene tehnologije za izradu prostornih 3D modela, visoke razlučivosti i detaljnosti, pa su na taj način evidentirana stanja nakon potresa u Bazilici Srca Isusova u Palmotićevoj ulici, samostanu i crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama, Kolegiju Družbe Isusove na Jordanovcu, crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu i dr., a kasnije se ista tehnologija koristila i u dokumentiranju nalaza iz provedenih istražnih radova.

²⁸ Primjeri dobre prakse bila su poduzimanja vlasnika kulturnih dobara, nekih vjerskih zajednice (Družba Isusova, Srpska pravoslavna crkva, Franjevački red, Red sestara Služavki Malog Isusa) te HAZU, Arheološki muzej i Hrvatski državni arhiv, koji su neposredno nakon potresa poduzeli hitne mjere osiguranja i podupiranja, pokrenuli istražne radove i izradu potrebne dokumentacije. Međutim, u slučajevima kada vlasnici kulturnih dobara nisu bili u mogućnosti poduzeti propisane hitne radnje, a organizirane hitne mjere obnove još nisu bile uspostavljene, pojedina su kulturna dobra nepripremljena dočekala petrinjski potres, pa su štete iz potresa u ožujku 2020. progradirale kao u slučaju: crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini, crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju, župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Brezovici, akademske crkve sv. Katarine Aleksandrijske na Trgu Katarine Zrinske, župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu i dr.

Provedbu utvrđenih mjera zaštite pratilo je izdavanje akata (rješenja) o prethodnom odobrenju (u daljem tekstu: prethodno odobrenje) za različite zahvate koji prethode zahvatima obnove te za različite istražne radove. U isto vrijeme organizirana je i evakuacija i/ili zaštita *in situ* drvenim oplatom brojnih pokretnih kulturnih dobara, opreme zgrada i sakralnih inventara, u čemu su i osobno sudjelovali službenici Gradskog zavoda. Predmetna su prethodna odobrenja izdavana u skladu s propisima kojima je uređena zaštita i očuvanje kulturnih dobara.²⁹

Prva prethodna odobrenja odnosila su se na postavu podupirućih skela s nakanom da se spriječe daljnja oštećenja. Podupiruće skele, prema prethodnom odobrenju ili u sklopu hitnih mjera, izvedene su u: crkvi sv. Preobraženja u istoimenoj ulici, katedrali Uznesenja Marijina na Kaptolu (sl. 11), župnoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu, crkvi sv. Marka Evanđelista na Markovom trgu, akademskoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske na Trgu Katarine Zrinske (sl. 14), crkvi sv. Franje Ksaverskog na Ksaveru, crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu (sl. 12), crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama (sl. 13), župnoj crkvi sv. Šimuna

²⁹ Rješenje o prethodnom odobrenju je akt koje izdaje nadležno tijelo sukladno članku 62. *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* i u skladu s *Pravilnikom o dokumentaciji za izdavanje prethodnog odobrenja za radove na kulturnom dobru* (Narodne novine, 134/15).

15 Bazilika Srca Isusova u Palmotičevoj neposredno nakon razgradnje svoda (fototeka GZZSKP, 2021.)

Basilica of the Heart of Jesus in Palmotičeva Street immediately after the dismantling of the vault (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

16 Izvorno gotičko zide u crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu (fototeka GZZSKP 2021.)

The original Gothic wall in the Church of St. Francis of Assisi on Kaptolu (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

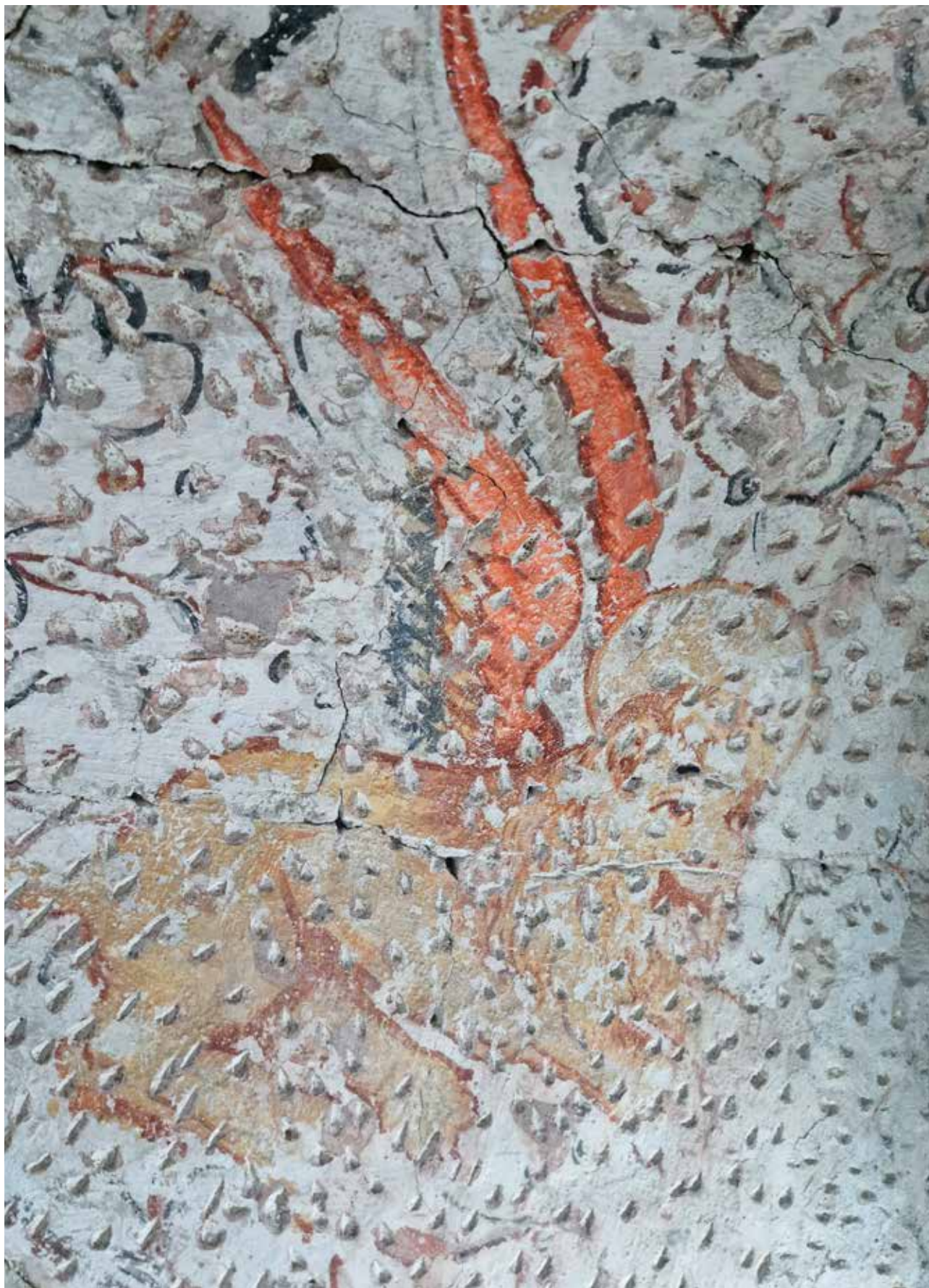
i Jude Tadeja u Markuševcu, kapeli sv. Mihalja u Vugrovcu, zgradama Nadbiskupskoga dječakčkog sjemeništa na Voćarskoj cesti, crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini, palači Ludovika Jelačića (Državni hidrometeorološki zavod) na Griču, palači Vojković-Oršić-Rauch (Povijesni muzej) u Demetrovoj ulici, palači Erdődy-Drašković (Državni arhiv u Zagrebu) u Opatičkoj ulici, ljetnikovcu biskupa Galjufa u Grškovićevoj ulici, palači Pongratz u Visokoj ulici, palači HAZU na Zrinjevcu i u drugim zgradama.

Prethodna odobrenja pratila su istražne radove na građevinskoj konstrukciji zgrade te radove neophodne razgradnje i uklanjanja dijelova zgrade kojima je prijetila opasnost od rušenja, poput kontroliranog odvajanja i izmještanja vršnog dijela sjevernog zvonika katedrale Uznesenja Marijina na Kaptolu, kontroliranog rušenja preostalog dijela svoda u Bazilici Srca Isusova u Palmotičevoj ulici (sl. 15), razgradnju lukova i svoda u crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini, razgradnju svih svodova župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu, rušenje svodova zapadnog dijela lađe crkve sv. Franje Asiškog na Kaptolu, razgradnju dijela južnog krila i dijela zapadnog krila (prema klastru) u Franjevačkom samostanu na Kaptolu i drugdje, kao i za različite druge radove, poput skidanja unutrašnje ili vanjske žbuke, restauratorske radove demontaže i razgradnje naročito vrijednih dijelova vanjštine i opreme u unutrašnjosti

zgrada koji su bili prethodili zahvatima konstrukcijske i cjelovite obnove zgrada te sve konzervatorsko-restauratorske istražne radove.

Provedeni istražni radovi rezultirali su novim spoznajama i nalazima, od kojih su najznačajniji oni u crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu, gdje je, ispod sloja Bolléove neogotičke reinterpretacije u svetištu, sačuvan izvorni gotički sloj: zide s kontraforima, gotički svodovi, trijumfalni luk, okviri prozora, istočni portal, niše i otvori (sl. 16). U sjeveroistočnom dijelu Franjevačkog samostana, istražnim je radovima potvrđeno postojanje izvornoga gotičkog zida u donjem dijelu zvonika, kružnom stubištu, u prostoru sakristije s okolnim prostorima – s djelomično ili potpuno sačuvanim gotičkim otvorima. Gotičke pete i dijelovi svodnih rebara, nađeni *in situ* ili kao spolije u zidovima, pokazali su postojanje reprezentativne ranogotičke kapitularne dvorane s centralnim stupom i tri prozora prema Kaptolu. Arheološka istraživanja u istom prostoru (ispod sakristije) pokazala su temelje još ranije građevine sakralne namjene iz vremena prije osnutka Zagrebačke biskupije i prije dolaska franjevaca u Zagreb, s nizom grobova datiranim od 11. do 17. stoljeća, što otvara nova pitanja vezano za najraniju povijest Kaptola i upućuje na potrebu daljnjih sustavnih istraživanja šireg prostora.

U župnoj crkvi sv. Šimuna i Jude Tadeja u Markuševcu, uz ranije poznate, otkriven je novi niz arhitektonskih

17 Gotički oslik na svodu svetišta župne crkve sv. Šimuna i Jude Tadeja u Markuševcu (fototeka GZZSKP, 2023.)

Gothic painting on the vault of the sanctuary of the Parish Church of St. Simon and Judas Thaddeus in Markuševac (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2023)

elemenata izvorne gotičke faze izgradnje, kao i kasnijih pregradnji, te izrazito vrijedan, rijedak i relativno dobro očuvan gotički oslik na svodu svetišta (sl. 17).

U interijeru Bazilike Srca Isusova u Palmotićevoj ulici ispod postojećeg naliča i oslika otkriven je izvorni vrlo kvalitetan slikani sloj, osobito bogat u dijelu svetišta (sl. 18).

U crkvi sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu, ispod novijeg poda svetišta, pronađene su izvorne kamene stube Straubovog oltara. Neorenesansni oslici, koje je prema Bolléovim nacrtima izveo slikar Johannes Clausen, pronađeni su u palači HAZU na Zrinjercu. U palači Priester (Arhiv HAZU) na Strossmayerovom trgu pronađeni su do sada nepoznati arhitektonski elementi – svjetlarnik i stakleni krov u čeličnoj konstrukciji, dok su bogati oslici na stropovima otkriveni u prizemlju palače Erlich Marić (Muzej Arhitekture HAZU) u ulici Ivana Gorana Kovačića.

Izvorni barokni dekorativni iluzionistički oslici i kasnobarokni oslici otkriveni su u palači Erdődy-Drašković (Državni arhiv u Zagrebu) u Opatičkoj ulici.

U arheološkim nadzorima radova ispod zemlje i arheološkim istraživanjima otkriveni su značajni nalazi u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Stenjevcu, crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama, župnoj crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu, župnoj crkvi Uznesenja Marijina u Resniku, palači Erdődy-Drašković (Državni arhiv u Zagrebu) u Opatičkoj ulici, katedrali Uznesenja Marijina na Kaptolu³⁰ te već opisani vrijedni nalazi u franjevačkom samostanu i crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu (sl. 19).

Vlasnici zgrada (fizičke i pravne osobe i javnopravna tijela) su u prvim mjesecima nakon potresa, sukladno javno objavljenim uputama, poduzimali radnje koje su se mogle izvoditi bez odobrenja nadležnog tijela, odnosno Gradskog zavoda (popravak dimnjaka, zabata, krovova i sl.). Važno je istaknuti da su se, sukladno odredbama Zakona o gradnji, bez odobrenja nadležnog tijela mogli izvoditi i zahvati obnove građevina s ciljem povratka u prvobitno stanje prije potresa, osim u slučajevima obnove *građevina upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*.³¹ Na taj su se način, neposredno nakon potresa i bez sudjelovanja nadležnog tijela, obnavljale i visoko valorizirane građevine u obuhvatu kulturnog dobra *Povijesna urbana cjelina Grad Zagreb* pa, posljedično, o štetama na predmetnim zgradama

i provedenim zahvatima ne postoji dokumentacija u Gradskom zavodu.

Složeniji zahvati obnove neposredno nakon potresa koji su uključivali i zahvate rekonstrukcije građevina, također su se provodili sukladno važećim zakonima kojima je bila uređena gradnja i zaštita i očuvanje kulturnih dobara, a u kojima je Gradski zavod sudjelovao izdavanjem *posebnih uvjeta* i *potvrdom glavnog projekta* u skladu s navedenim zakonima. U tim slučajevima, štete od potresa nisu zasebno elaborirane, već je obnova građevina nakon potresa obuhvaćena dokumentacijom za planirani zahvat rekonstrukcije s ciljem poboljšanja gotovo svih temeljnih zahtjeva za građevinu. Premda je sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, u svrhu izdavanja *posebnih uvjeta*, predviđena mogućnost izrade konzervatorskog elaborata za namjeravani zahvat i/ili provođenje neophodnih konzervatorsko-restauratorskih istražnih radova,³² sa svrhom procjene utjecaja planiranog (složenijeg) zahvata na kulturno dobro i utvrđena mu svojstva, takav je zahtjev često apostrofirani nepotrebnim usporavanjem procesa obnove, unatoč tomu što je iz opisanog iskustva provođenja mjera zaštite razvidno kako su provedeni prethodni i istražni radovi s pripadajućim odobrenjima neophodan alat za odabir primjerenog načina obnove kulturnog dobra. Štoviše, oni su na poseban način pridonijeli dokumentiranju šteta od potresa na kulturnim dobrima koja nisu bila obuhvaćena popisom šteta.

U rujnu 2020., donošenjem Zakona o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije (*Narodne novine*, 102/20) (u daljem tekstu: Zakon o obnovi), budući da su se i dalje primjenjivali i Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Zakon o gradnji,³³ dopunjuje se zakonodavni okvir u kojem Gradski zavod obavlja poslove iz svoje nadležnosti u zahvatima obnove nakon potresa.

³² Sadržaj konzervatorsko-restauratorskih istražnih radova i/ili konzervatorskog elaborata ovisio je o utvrđenim kulturno-povijesnim vrijednostima kulturnog dobra i složenosti namjeravanog graditeljskog zahvata.

³³ Primjer obnove zagrebačkih škola sa statusom pojedinačno zaštićenog kulturnog dobra, najbolje ilustrira situaciju nastalu primjenom paralelnih zakona u postupcima obnove građevina nakon potresa, koje su započinjale po jednom (Zakonu o gradnji), dovršavane po drugom zakonu (Zakonu o obnovi), a da za izvođene radove u konačnici nije ishođeno propisano odobrenje nadležnog tijela, niti su radovi izvođeni u skladu s mjerama zaštite kulturnog dobra / posebnim uvjetima i pravilima konzervatorske struke. Stoga je Gradski zavod kao nadležno tijelo u lipnju 2021., obustavio izvođene radove na Gimnaziji Tituša Brezovačkog u Habdeličevoj ulici i Ekonomskoj školi u Medulićevoj ulici. O predmetnim zahvatima raspravljalo je i međunarodno *Stručno-savjetodavno povjerenstvo za konstrukcijsku obnovu graditeljske baštine na potresom pogođenim područjima Republike Hrvatske* koje je osnovala ministrica kulture i koje je predmetne zahvate, također, ocijenilo neprimjerenim i neprihvatljivim. Prilagodбом projektiranih rješenja obnove zgrada i izdavanjem posebnih uvjeta i suglasnosti po Zakonu o obnovi, radovi su se mogli nastaviti. Osim na predmetnim slučajevima, rad *povjerenstva* ukazao je i na složenost planiranih konstruktivnih zahvata na vrijednoj baštini, nedostatak projektantskih praktičnih rješenja i iskustva u obnovi zgrada, u uvjetima tehničke reguliranosti koja ne poznaje razliku između nove zgrade i povijesne zgrade, odnosno zgrade sa statusom kulturnog dobra.

³⁰ Opisano u poglavlju o pokretnim kulturnim dobrima.

³¹ Članak 129. stavak 1. *Zakona o gradnji: U slučaju neposrednog ugrožavanja ljudi i dobara od prirodnih nepogoda, ratnih razaranja ili drugih razaranja, zbog opasnosti od tih događaja, za vrijeme i odmah nakon njihova prestanka, bez građevinske dozvole mogu se graditi građevine koje služe sprječavanju djelovanja tih događaja, odnosno otklanjanju štetnih posljedica.* Članak 130. *Zakona o gradnji: U slučaju oštećenja građevine djelovanjem događaja iz članka 129. stavka 1. ovoga Zakona građevina se može, neovisno o stupnju oštećenja, vratiti u prvobitno stanje bez građevinske dozvole, u skladu s aktom na temelju kojeg je izgrađena, odnosno projektom postojećeg stanja građevine. U slučaju kada se radi o građevini upisanoj u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, potrebno je ishoditi dopuštenje prema posebnom zakonu.*

18 Izvorni slikani sloj pronađen ispod postojećeg naliča u Bazilici Srca Isusova u Palmotičevoj (fototeka GZZSKP 2021.)

The original painted layer found under the existing reverse in the Basilica of the Sacred Heart of Jesus in Palmotičeva Street (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

19 Arheološki nalazi ispod sakristije u crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu (fototeka GZZSKP, 2021.)

Archaeological findings under the sacristy in the Church of St. Francis of Assisi on Kaptol (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

Novi je Zakon o obnovi, donesen s ciljem ubrzanja procesa obnove, ograničio neposredno sudjelovanje konzervatorske službe i usmjerio ga isključivo na obnovu pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara i cjelovitu obnovu javnih zgrada (koje su u posljednjoj inačici zakona izostavljene), a brojne visoko valorizirane zgrade u kulturno-povijesnoj cjelini trebale su se obnavljati temeljem projektne dokumentacije izrađene u skladu s generičkim konzervatorskim smjernicama, bez sudjelovanja nadležne konzervatorske službe i, posljedično, bez mogućnosti dokumentiranja šteta na predmetnim zgradama.

Važno je također istaknuti da je Zakonom o obnovi propisana primjena *Tehničkog propisa za građevinske konstrukcije*³⁴ kojim su određene razine obnove potresom oštećenih konstrukcija zgrada u odnosu na mehaničku otpornost i stabilnost, jednako za povijesne zgrade kao i za one koje to nisu. Osigurati primjenu *Tehničkog propisa* i očuvati svojstva kulturnog dobra postala je prijeporna točka u planiranju obnove, posebice u iznimno kratkim rokovima u kojima je radove konstrukcijske obnove trebalo odobriti i završiti. Tek

je izmjenom *Tehničkog propisa* iz siječnja 2022.³⁵ – kada je za najveći broj pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara već dovršena izrada projektne dokumentacije i započela obnova – omogućeno odstupanje od primjene *Tehničkog propisa* za kulturna dobra predviđena Zakonom o gradnji.³⁶ Međutim, ni nakon izmjene *Tehničkog propisa* nije proveden ni jedan postupak kojim bi se za kulturno dobro na prostoru Grada Zagreba omogućilo odstupanje od spomenutog propisa.³⁷

Premda Gradski zavod nije sudjelovao u izradi Zakona o obnovi, na poziv Ministarstva kulture i medija sudjeluje u izradi konzervatorskih smjernica za obnovu zgrada nakon

³⁵ *Izmjene i dopune Tehničkog propisa za građevinske konstrukcije (Narodne novine, 07/22).*

³⁶ Primjena članka 16. Zakona o gradnji u Prilogu III izmjena i dopuna *Tehničkog propisa za građevinske konstrukcije: Odstupanje od temeljnog zahtjeva za građevinu propisanog razinama obnove u ovom Propisu, moguće je u slučaju ispunjavanja uvjeta za primjenu članka 16. stavka 1. Zakona o gradnji (»Narodne novine«, broj 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19), samo za pojedinačno zaštićena kulturna dobra nacionalne važnosti i ukoliko je predviđeni način obnove konstrukcije zgrade prethodno jednoglasno odobrilo stručno povjerenstvo u sastavu: dva revidenta za mehaničku otpornost i stabilnost, dva predstavnika akademske zajednice iz područja potresno inženjerstvo, grana građevinarstvo i glavni državni konzervator, koje imenuje ministar prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, u skladu s poslovnikom kojeg donosi ministar.*

³⁷ Praksa kojom se na povijesne zgrade ograničeno primjenjuju tehnički propisi za građevinsku konstrukciju zgrada, primjenjuje se u Italiji, Švicarskoj, Sloveniji i drugim državama. U Hrvatskoj to nije zaživjelo.

³⁴ *Tehnički propis za građevinske konstrukcije (Narodne novine, 17/17 i 75/20).*

potresa kao integralnog dijela *Prvog programa mjera obnove zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije* (Narodne novine, 119/20 (u daljem tekstu: *Program mjera*), primjenom i prilagodbom već utvrđenog sustava valorizacije i kategorizacije zgrada iz *Konzervatorske podloge za Povijesnu urbanu cjelinu Grad Zagreb*³⁸ te sudjeluje i u radu *Stručnog savjeta za obnovu*.³⁹

Uvođenje konzervatorskih smjernica u *Program mjera* s nakanom da se iz postupka obnove zgrada u zaštićenoj kulturno-povijesnoj cjelini isključi neposredno sudjelovanje konzervatorske službe pod egidom imperativa *brzine obnove*, a koje su u kasnijim iteracijama *Programa mjera* mijenjane, a u izričaju dijelom i relativizirane, imale su pozitivan utjecaj na afirmaciju vrijedne kulturne baštine u obuhvatu zaštićene cjeline, koja također zahtjeva primjeren i obazriv pristup u obnovi nakon potresa. Međutim, kao i u slučaju obnove temeljem članka 130. Zakona o gradnji, provedeni zahvati u kojima ne sudjeluje nadležno tijelo, nisu dokumentirani u Gradskom zavodu, iako se među njima nalaze i visoko valorizirane zgrade (kategorije Z/A, B0, B1 i B2) unutar *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb* i unatoč činjenici da je dokumentiranje i praćenje stanja kulturnih dobara na prostoru Grada Zagreba obveza Gradskog zavoda sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Iznimku predstavljaju slučajevi kada se obnova provodi na temelju pojedinačnih zahtjeva (su)vlasnika zgrade koji obnovu provode izvan organiziranih poziva i za pojedinačno zaštićena kulturna dobra.

Zamah primjene novog Zakona o obnovi dolazi s objavom *Poziva na dodjelu bespovratnih financijskih sredstava za provedbu mjera zaštite kulturne baštine oštećene u potresu 22. ožujka 2020. godine na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije*.⁴⁰ Na taj poziv prijavljuje se 141 zgrada u nadležnosti Gradskog zavoda, pretežito pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara za koje je uspješno dovršen postupak prijave i realizacija projektom predviđenih aktivnosti: priprema projektne dokumentacije za provedbu mjera zaštite kulturne baštine i provedba mjera koje obuhvaćaju izvođenje radova osiguranja i stabiliziranja te radova obnove s ciljem provedbe mjera zaštite, kao i sve hitne radnje poduzete od dana potresa.⁴¹

Nakon objavljenog poziva Ministarstva kulture i medija slijede i pozivi drugih javnopravnih tijela usmjereni na financiranje obnove potresom oštećenih zgrada različitih javnih namjena: obrazovne, zdravstvene, znanstvene, upravne i

dr., koje se također nalaze u obuhvatu zaštićene povijesne cjeline ili su pojedinačno zaštićena kulturna dobra, njih više od 60,⁴² a koje su također u nadležnosti Gradskog zavoda.⁴³

Za razliku od poziva Ministarstva kulture i medija kojeg je sastavni dio prijave bio odgovarajući akt nadležnog tijela, odnosno Gradskog zavoda, u ostalim je pozivima to izostalo, pa se nerijetko događalo da se Gradski zavod uključivao u projekt cjelovite obnove zgrada (uključujući i zahvate rekonstrukcije zgrada) u fazi njegove visoke dovršenosti. Osobito su složene bile situacije u kojima zaprimljeni projekt obnove nije bio usklađen s konzervatorskim smjernicama iz *Programa mjera*, u kojima je nedostajala valorizacija očuvanih povijesnih slojeva i odgovarajući istražni radovi ili projekte nije izradila fizička osoba s propisanim dopuštenjem, što je sve zajedno znatno usporavalo planirane aktivnosti, pri čemu se teret odgovornosti, neosnovano upućivao konzervatorima.

Organizirana obnova stambenih i stambeno-poslovnih zgrada sa statusom pojedinačno zaštićenoga kulturnog dobra ili onih u zaštićenoj kulturno-povijesnoj cjelini, ostavljena je u nadležnost *Fonda za obnovu Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije* i njegovog sljednika. Budući da *Zakon o obnovi i Program mjera*, kao i njihove kasnije iteracije, nisu predviđali neposredno sudjelovanje konzervatorske službe u obnovi visoko valoriziranih stambenih i stambeno-poslovnih zgrada u obuhvatu zaštićene kulturno-povijesne cjeline, osim u slučajevima pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara, nije se razvila značajnija suradnja između spomenutog Fonda i Gradskog zavoda, osim na razini kolegijalne suradnje i razmjene informacija. Treba također istaknuti da do početka 2023. godine nije zaživjelo ni djelovanje *financijsko tehničke kontrole*⁴⁴ koja je predviđala sudjelovanje konzervatora u ocjeni usklađenosti projekata obnove zgrada s konzervatorskim smjernicama iz *Programa mjera*, te koja je naposljetku ukinuta stupanjem na snagu novog *Zakona o obnovi* iz veljače 2023. i *Programa mjera* iz ožujka 2023.⁴⁵

42 Pema internim podacima Gradskog zavoda i prema popisu ugovora dostupnih na stranicama objavitelja poziva.

43 U dopisu upućenom Ministarstvu kulture i medija, KLASA: 612-03/22-001/51, URBROJ: 251-14-01/02-22-3, od 27. 01. 2022., navodi se da je po pozivima Ministarstva kulture i medija, Grada Zagreba i Ministarstva znanosti, za financiranje obnove zgrada, ugovoreno 200 projekata koji su u nadležnosti Gradskog zavoda, vrijednosti preko 7 milijardi kuna (približno 1 milijarda eura), ne računajući vrijednost projekata obnove zgrada zdravstvene namjene, uz napomenu da je u tom trenutku u Gradskom zavodu bilo je zaposleno 20 konzervatora (11 arhitekata i 9 povjesničara umjetnosti).

44 Točka 6.4.4. podtočka 2.: u okviru rada *tehničko-financijske kontrole* provodit će se kontrola uvažavanja smjernica, od strane osoba ili dijela organizacijske strukture koje odredi Ministarstvo kulture i medija, iz Odluke o donošenju *Programa mjera obnove zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije* (Narodne novine, 99/21,117/21,137/21).

45 *Zakon o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije* (Narodne novine, 21/23.).

38 GENERALNI URBANISTIČKI PLAN GRADA ZAGREBA, KONZERVATORSKA PODLOGA, Opći i posebni uvjeti zaštite i očuvanja nepokretnih kulturnih dobara, izmjena i dopuna 2015., izradio: Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Grad Zagreb.

39 Odluka o osnivanju *Stručnog savjeta za obnovu* koju je donijela Vlada RH od 24. rujna 2020.

40 <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/20496> (28. 10. 2023.).

41 Podaci o vrijednosti projekata i radova dostupni su na: <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/20496> (28. 10. 2023.).

20 Oštećenje skulpture sv. Franje Ksaverskog s oltara sv. Josipa u crkvi Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu (fototeka GZZSKP, 2020.)

Damage to the sculpture of St. Francis Xavier from the altar of St. Joseph in the Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary in Dolac (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2020)

S obzirom na već započete postupke obnove na većini oštećenih pojedinačno zaštićenih kulturnih dobara u Gradu Zagrebu, na poziv za provođenje hitnih mjera zaštite⁴⁶ iz travnja 2021., prijavljene su svega četiri građevine: župna crkva sv. Jurja u Odri, crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Brezovici, Evangelička crkva u Zagrebu sa župnim dvorom i crkva sv. Marka Evanđelista u Jakuševcu. Progredirane štete na građevinama, nastale kao posljedica petrinjskog potresa, obrađene su dopunom dokumentacije za

⁴⁶ <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/ministarstvo-financira-hitne-mjere-zastite-na-ostecenim-kulturnim-dobrima-9-zupanija-stradalih-u-potresu/20870> (28. 10. 2023.).

obnovu koja se izrađivala po pozivu Ministarstva kulture i medija iz siječnja 2021.

Iskustvo postpotresne obnove potaknulo je suradnju Gradskog zavoda, najprije s Ministarstvom kulture i medija započetom danom potresa iz 2020. te *Stručno-savjetodavnim povjerenstvom za konstrukcijsku obnovu graditeljske baštine na potresom pogođenim područjima Republike Hrvatske* koje je osnovala ministrica kulture, a zatim i sa stručnim institucijama: Institutom za povijest umjetnosti, Hrvatskim restoratorskim zavodom, Šumarskim fakultetom i Geodetskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu te stručnjacima različitih struka: povjesničarima umjetnosti, konzervatorima, restoratorima, arheolozima, arhitektima i posebice statičarima s kojima je bilo potrebno pronaći optimalne, minimalno invazivne zahvate konstruktivne obnove, istovremeno primjerene kulturnom dobru i sukladne tehničkim propisima koji se primjenjuju na kulturna dobra.⁴⁷ Interdisciplinarni dijalog potaknut postpotresnom obnovom ukazao je na potrebu nastavka dijaloga i u budućnosti, temeljenog na međusobnom razumijevanju i uvažavanju zahtjeva pojedinih struka i znanstvenih disciplina, formirajući suvremeni pristup obnovi baštine, znanstveno utemeljen i stručno relevantan, osnovan na precizno dokumentiranim i valoriziranim vrijednostima naslijeđa stradalog u potresu.

Unatoč svim evidentiranim štetama od potresa, posebice onima koji se mjere ljudskim životom i unatoč svim teškoćama obnove, dokumentirana, obnovljena, unaprijeđena i očuvana baština Grada Zagreba i drugih potresenih prostora Hrvatske, prilika su za nastavak istraživanja i poticaj kreativnom i vrsnom projektantskom pristupu obnove kojeg baština zaslužuje.

AKTIVNOSTI KONZERVATORSKE SLUŽBE GRADA ZAGREBA NAKON POTRESA I DOKUMENTIRANJE ŠTETE NA POKRETNIM KULTURNIM DOBRIMA

Nakon potresa koji je pogodio područje Grada Zagreba, Gradski zavod je pristupio procjeni stanja i sagledavanju štete na pokretnim kulturnim dobrima prema utvrđenim protokolima i prioritetima. U početku velik broj građevina,

⁴⁷ U ostvarenim suradnjama svojim se značajem ističe uloga mr. sc. BERISLAVA MEDIĆA, dipl. ing. građ., ovlaštenog inženjera građevinarstva i višeg predavača na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, koji je, kao vanjski suradnik Ministarstva kulture i medija, sudjelovao u popisu štete tijekom 2020. u slučajevima kada nije bilo moguće pogledom konzervatora procijeniti i detaljno opisati stupanj oštećenja. Konzervatori Gradskog zavoda, našavši se u sredini, između tehničkih i konstruktivnih zahtjeva za osiguranjem protupotresne sigurnosti i zaštite bitnih svojstava kulturnog dobra i kulturnog dobra samog, trajno pritisnuti rokovima koji nisu planirani po mjeri povijesnih zgrada, pronašli su u ing. Mediću vrsnog stručnjaka i istinskog zaštitnika baštine s profinjnim inženjerskim pristupom zgradama/kulturnim dobrima i učiteljskim/pedagoškim pristupom konzervatorima i kolegama statičarima. Stoga je suradnja nastavljena i tijekom 2021. godine, gdje su za brojna, pojedinačno zaštićena kulturna dobra, u suradnji s projektantima, optimizirani planirani zahvati konstruktivne obnove te potaknuti novi, suvremeni i manje invazivni pristupi u konstruktivnoj obnovi kulturnih dobara, vodeći računa da postavljeni tehnički zahtjevi budu zadovoljeni.

prema procjeni statičara, nije bio siguran za pristup, a cijelu situaciju znatno je otežavala i pandemija virusa COVID 19.

Prvim pregledima, koji su imali za cilj sagledati opseg štete na pokretnoj baštini za potrebe izrade dokumenta *Brza procjena štete i potreba (RDNA)*, do sredine svibnja 2020. godine pregledano je četrdeset i pet lokacija. Utvrđeno je da je najveća šteta počinjena na sakralnim inventarima i muzejskoj građi, ali, s obzirom na jačinu potresa i razmjer štete na nepokretnoj baštini, pokretna kulturna dobra stradala su u znatno manjoj mjeri.

Nakon Odluke o provedbi popisa štete prouzročene potresom u gradu Zagrebu i okolici na muzejskoj građi, dokumentaciji, muzejskom inventaru, crkvenom inventaru te pokretnim kulturnim dobrima u posjedu drugih pravnih i fizičkih osoba koju je 27. travnja 2020. godine donijela ministrica kulture, započeo je proces popisivanja štete i popunjavanja standardiziranih obrazaca, izrađenih za evidenciju štete od potresa na pokretnim kulturnim dobrima koji su sastavni dio navedene Odluke.

Popis štete i njezinu procjenu za muzejsku građu, dokumentaciju i muzejski inventar provodili su kustosi i stručni djelatnici muzeja u koordinaciji s Muzejskim dokumentacijskim centrom u Zagrebu koji je, navedenom Odlukom ministrice, bio zadužen za prikupljanje i dostavu podataka Ministarstvu kulture i medija. Iako su zgrade gotovo svih muzejskih institucija znatno stradale u potresu, muzejska građa najviše je stradala u Arheološkom muzeju, Muzeju za umjetnost i obrt, Gliptoteci Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (u daljnjem tekstu: HAZU), Atelijeru Meštrović, Hrvatskom prirodoslovnom muzeju i Etnografskom muzeju. Standardizirani obrasci za popis štete na muzejskim predmetima polazište su za procjenu i klasifikaciju nastalih oštećenja, kao i za izradu prijedloga potrebnih konzervatorsko-restauratorskih radova.

Popisivanje i evidentiranje štete i ispunjavanje propisanih obrazaca na sakralnim inventarima izvršeno je zajedničkom suradnjom konzervatora Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija, Hrvatskoga restauratorskog zavoda i Gradskog zavoda. Popisana je šteta i ispunjeni su obrasci za štetu na sakralnim inventarima: akademske crkve sv. Katarine,⁴⁸ župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu,⁴⁹ Bazilike Srca Isusova u Palmotićevoj, župne crkve sv. Ivana Krstitelja na Novoj Vesi,⁵⁰ župne crkve sv. Franje Ksaverskog u Jandrićevoj,⁵¹ župne crkve sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu,⁵² kapele sv. Mihalja u Vugrovcu,⁵³ župne crkve sv. Mirka u Šestinama, župne crkve sv. Šimuna i

Jude Tadeja i kapele Majke Božje Andeoske u Markuševcu,⁵⁴ župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju,⁵⁵ župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini⁵⁶ i crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama.⁵⁷

Popisom i evidencijom štete utvrđeno je da su najveća strukturalna oštećenja vidljiva na sakralnim inventarima akademske crkve sv. Katarine, i to na mramornom oltaru sv. Ignacija Loyole Francesca Robbe s kojeg je pala i znatno se oštetila skulptura sv. Franje Regisa te mramornim oltarima sv. Josipa i Poklonstva sveta tri kralja Robbinog nasljednika, Francesca Rottmana, iz župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu s kojih su pale skulpture sv. Antuna i sv. Franje Ksaverskog, odnosno Stjepana kralja i sv. Emerika (sl. 20). U brojnim je crkvama uslijed potresa došlo do pomaka u arhitektonici oltara, što je rezultiralo slabljenjem njihove strukture i spojeva ili njihovom distorzijom. Osim na oltarima iz akademske crkve sv. Katarine i župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu, znatna oštećenja u vidu pomaka u arhitektonici oltara evidentirana su na oltarima iz crkve sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu, oltarima crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju, gdje se uslijed pada s visine znatno oštetilo i veliko barokno drveno raspelo, te na glavnom oltaru crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama. Urušavanjem stropa u crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Granešini u potpunosti su uništene orgulje i dio sakralnog inventara crkve, a oštećena je i skulptura *Bogorodice s djetetom* iz 15. stoljeća. U potresu su, također, oštećene i barokna skulptura *Bogorodice s djetetom* iz župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu, kao i gotička skulptura *Bogorodice s djetetom* iz kapele Majke Božje Andeoske u Markuševcu. Manja strukturalna oštećenja, u vidu površinskih oštećenja, oštećenja rubova, poderotina ili zaprašivanja, vidljiva su na svim sakralnim inventarima u potresom oštećenim crkvama.

Nakon obilaska, pregleda i evidencije nastale štete, Gradski je zavod utvrdio mjere zaštite za sva oštećena kulturna dobra koja su uključivala i mjere / konzervatorske smjernice za pokretna kulturna dobra. Konzervatorskim smjernicama trebalo je propisati daljnja postupanja sa sakralnim inventarima, muzejskom građom i dokumentacijom te arhivskom i drugom vrijednom građom, kao i smjernice za opremanje i prilagodbu prostora koji će se koristiti kao privremene čuvonice. Utvrđeno je da je prije početka radova konstrukcijske obnove potresom oštećenih baštinskih zgrada (muzeja, arhiva, knjižnica) potrebno predvidjeti postupanje s njihovom građom te, u suradnji sa stručnjacima, provesti mjere zaštite bilo njihovom zaštitom *in situ* ili evakuacijom. Evakuacija ili izmještanje podrazumijevala je pripremu predmeta i građe

48 Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode (dalje: GZZSKP), Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 305/303 (dalje: Obrazac za popis štete).

49 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 305/301.

50 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 305/302.

51 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 301/301.

52 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 303/301.

53 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 303/302.

54 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 302/302.

55 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 305/302.

56 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 304/302.

57 GZZSKP, Obrazac za popis štete, popisni broj: 304/301.

za siguran transport, preventivno konzerviranje, dokumentiranje i pakiranje, a sve predmete i građu bilo je potrebno privremeno pohraniti u mikroklimatski i sigurnosno primjeren i prethodno pripremljen prostor te osigurati kontinuirano praćenje njihovog stanja. Ujedno, akt o mjerama zaštite i/ili konzervatorske smjernice Gradskog zavoda bile su nužne za prijavu na javni *Poziv za dodjelu bespovratnih financijskih sredstava za provedbu mjera zaštite kulturne baštine oštećene u potresu 22. ožujka 2020. godine na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije i Zagrebačke županije* iz sredstava Fonda solidarnosti Europske unije. Navedenim sredstvima financirale su se aktivnosti provedbe hitnih mjera preventivne zaštite i primarnog konzerviranja na muzejskoj, arhivskoj, knjižnoj građi i ostaloj pokretnoj baštini; evakuacija i privremena pohrana muzejske, arhivske, knjižne građe te umjetnina, inventara i opreme ugroženih građevina, uređenje i opremanje prostora koji će se koristiti kao privremene čuvaonice, zaštita *in situ* vrijednih inventara i opreme te demontaža njihovih najugroženijih dijelova, kao i izrada cjelovite dokumentacije za obnovu potresom oštećenoga pokretnog kulturnog dobra. Na spomenuti javni poziv za provedbu mjera zaštite na pokretnim kulturnim dobrima s područja Grada Zagreba prijavljeno je ukupno 11 samostalnih programa, uz napomenu da se provođenje hitnih mjera na pokretnim kulturnim dobrima u većini slučajeva financiralo kroz realizaciju programa prijavljenih na *Poziv za provođenje hitnih mjera zaštite na nepokretnim kulturnim dobrima*.

U skladu s utvrđenim konzervatorskim smjernicama, uz suradnju i potrebna odobrenja Gradskog zavoda, izmještena je građa iz Muzeja za umjetnost i obrt, Hrvatskog povijesnog muzeja, Etnografskog muzeja, Muzeja Prigorja, Atelijera Meštović, Muzeja Mimara,⁵⁸ Kabineta grafike HAZU, Gliptoteke HAZU, Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU, Hrvatskog muzeja arhitekture HAZU, Muzejsko-kazališne zbirke Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta HAZU, Strossmayerove galerije starih majstora HAZU te Pariška soba iz Hrvatskog školskog muzeja i arhivska građa Državnog arhiva u Zagrebu. Također, izmješteni su inventari palače HAZU i palače Prister, a uz pomoć stručnih djelatnika Hrvatskoga restauratorskog zavoda i Hrvatske vojske provedeno je, neposredno nakon potresa, premještanje inventara palače Pongratz u sjeverni, prema procjeni statičara, stabilniji dio palače. Kasnije, zbog potrebe izvođenja konstrukcijske sanacije palače izmješten je njezin cjelokupan inventar.

Radi planiranih opsežnih građevinskih radova obnove sakralnih građevina nakon potresa, postupanje s inventarima podrazumijevalo je njihovu zaštitu *in situ* ili djelomičnu,

⁵⁸ GZZSKP, REBERSKI, MARIJA, *Izvješće o izvedenim konzervatorsko – restauratorskim radovima, Pakiranje muzejske građe u Muzeju Mimara*, Zagreb, ožujak 2022.

odnosno, po potrebi, potpunu demontažu. Zaštita *in situ* podrazumijevala je zatvaranje oltara i druge opreme crkve u drvene oplata uz, ukoliko je bilo potrebno, prethodnu demontažu pojedinih dijelova. Izmještanje sakralnih inventara podrazumijevalo je njihovu stručnu demontažu, preventivno konzerviranje, pripremu za transport i privremenu pohranu u čuvaonice. Za demontažu i izmještanje inventara crkvi koje su u potresu najviše stradale zatražena je suradnja i stručna pomoć Hrvatskoga restauratorskog zavoda (u daljnjem tekstu: HRZ). Tako je uz pomoć stručnih djelatnika HRZ-a potpuno izmješten inventar iz župne crkve sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu⁵⁹ i crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Čučerju te djelomično iz kapele sv. Mihalja u Vugrovcu (sl. 21). Stručnu suradnju HRZ-a, Gradski zavod je zatražio i za inventare akademske crkve sv. Katarine, župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu te za provođenje hitnih mjera na glavnom oltaru crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama.⁶⁰ Uz pomoć Hrvatske vojske i stručnu pomoć djelatnika HRZ-a, ubrzo nakon potresa izmješten je inventar iz crkve sv. Franje Asiškog na Kaptolu i Nadbiskupskog dvora. Iako u početku nije bilo predviđeno, zbog opsega građevinskih radova konstrukcijske obnove u potpunosti je izmješten inventar iz Bazilike Srca Isusova.⁶¹ Iz zgrade u Ilici 7 izmještena je i *Crkveno umjetnička zbirka Muzeja Srpske pravoslavne crkve*.⁶² Djelomično su još izmješteni inventari iz crkve sv. Mirka u Šestinama, crkve sv. Barbare u Vrapču,⁶³ crkve sv. Marka Evanđelista na Markovom trgu,⁶⁴ župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu⁶⁵ i crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama,⁶⁶ a u svim ostalim crkvama, u kojima se izvode građevinski radovi, inventar je zaštićen *in situ* drvenim oplatama.

⁵⁹ GZZSKP, ŠKARIĆ, KSENIJA, *Izvješće o provedenoj demontaži, evakuaciji i privremenoj pohrani inventara župne crkve sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu Donjem*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, rujna 2020.

⁶⁰ GZZSKP, FABRIS, TONKO, Zagreb, *Remete, Pavlinski samostan i župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije – kamena plastika – Oltar Majke Božje Remetske, Preliminarni stručni izvještaj o realizaciji programa prema ugovoru 26-130-21*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, studeni 2021.

⁶¹ GZZSKP, MULTI – ART & ART RESTAURIRANJE, *Elaborat o radovima na evakuaciji i pohrani pokretnog sakralnog inventara (8 bočnih oltara, 6 menzi, 14 oltarnih pala i slika, 14 postaja križnog puta te sitnog sakralnog inventara) iz Bazilike Presvetog Srca Isusovog, Palmotičeva 33*, Zagreb, Zagreb, srpanj 2022.

⁶² GZZSKP, ZAKIĆ, MIROSLAV, *Izveštaj o izvedenim mjerama preventivne konzervacije i izmještanju Crkveno-umjetničke zbirke Muzeja Srpske pravoslavne crkve Eparhije zagrebačko-ljubljanske u Zagrebu, Split, kolovoz 2023.*

⁶³ GZZSKP, GEBER, ŽELJKA, *Izveštje o evakuaciji i zaštiti inventara iz crkve sv. Barbare u Vrapču*, Karlovac, 16. 02. 2023.

⁶⁴ GZZSKP, ATIKA – obrt za restauriranje umjetnina, Zagreb, *Elaborat o stanju dijela umjetnina iz Crkve sv. Marka sa smjernicama za njihovo preseljenje i privremeno čuvanje*, Zagreb, listopad, 2022.

⁶⁵ GZZSKP, URED OVLAŠTENOG ARHITEKTA SINIŠA – STJEPAN ZEGNAL, *Troškovnik – Radovi na evakuaciji i pohrani pokretnog sakralnog inventara župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na zagrebačkom Dolcu oštećene u potresima 22. 03. i 29. 12. 2020. godine*, Zagreb, prosinac 2021.

⁶⁶ GZZSKP, BOČINA PRSKALO, ZRINKA, eLABORO d.o.o., *Cjelovita dokumentacija i prijedlog konzervatorsko-restauratorskih zahvata na pokretnom sakralnom inventaru župne crkve Uznesenja BDM u Remetama – Zagreb, Split, srpanj, 2021.*

21 Demontaža atike glavnog oltara u kapeli sv. Mihalja u Vugrovcu (fototeka GZZSKP, 2020.)

Dismantling of the attic of the main altar in the Chapel of St. Michael in Vugrovac (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2020)

22 Evakuacija Donacije akademskog kipara Tomislava Ostoje Gradu Zagrebu (fototeka GZZSKP, 2021.)

Evacuation of the donation of academic sculptor Tomislav Ostoja to the City of Zagreb (City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage photo archive, 2021)

Potres je nažalost, kao i davne 1880. godine, teško oštetio katedralu Uznesenja Marijina na Kaptolu, no ujedno je potaknuo i njezino istraživanje, što je rezultiralo izradom opsežnoga konzervatorskog elaborata Hrvatskoga restauratorskog zavoda,⁶⁷ čiji su stručni djelatnici izvršili zaštitu *in situ* i djelomično izmještanje inventara.⁶⁸ Rezultati svih istraživanja, zajedno s valorizacijom, bili su temelj za donošenje prijedloga prezentacije te smjernica za buduću cjelovitu obnovu katedrale. Prilikom provođenja hitnih mjera zaštite u katedrali pronađen je i izniman arheološki nalaz: četiri dijela nadgrobne ploče od crvenog mramora zagrebačkog biskupa Luke Baratina⁶⁹ koji je biskupijom upravljao od 1500. do 1510. godine. Prvi su fragmenti njegove nadgrobne ploče bili pronađeni nakon potresa 1880. godine, a ovaj nalaz je iznimno važan jer sadrži dijelove biskupovog torza, ali i dio nadgrobnog natpisa koji nam otkriva detalje o biskupu.

Pregled orgulja i procjenu štete nakon potresa na području Grada Zagreba provelo je Povjerenstvo za orgulje Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. Pregledane su orgulje u sedamnaest sakralnih objekata, o čemu su sastavljeni zapisnici te su, temeljem utvrđenog stanja, dane upute za daljnje postupanje s orguljama. Prije početka radova konstrukcijske obnove, orgulje je bilo potrebno zaštititi *in situ* zatvaranjem u zaštitne oplate, a zbog izvođenja građevinskih radova na pjevalištu u nekim crkvama bila je potrebna njihova djelomična ili potpuna demontaža.

⁶⁷ GZZSKP, HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD, Zagreb, Kaptol, Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava, konzervatorski elaborat, Zagreb, svibanj 2023.

⁶⁸ GZZSKP, HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD, Zagreb, Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i svetih Stjepana i Ladislava, troškovnik za zaštitu inventara, Zagreb, lipanj 2022.

⁶⁹ PELC, MILAN, Nadgrobna ploča zagrebačkog biskupa Luke od Segeda (Luke Baratina), *Radovi Instituta povijesti i umjetnosti*, 45, 2021., 43-52.

Potpuno izmještanje orgulja iz crkve sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu,⁷⁰ župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na Dolcu,⁷¹ župne crkve sv. Šimuna i Jude Tadeja u Markuševcu, crkve sv. Petra Apostola u Vlaškoj⁷² i crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Resniku⁷³ te djelomično izmještanje orgulja iz crkve sv. Barbare u Vrapču⁷⁴ izvršila je Umjetnička radionica Heferer iz Zagreba. Potpuno izmještanje orgulja iz crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama⁷⁵ izvršila je radionica Atelier Pavlinić iz Zagreba, a u crkvi Marije Božje Lurdske u Vrbanićevoj, Radionica Škrabl.⁷⁶ U crkvi sv. Franje Asiškog na Kaptolu⁷⁷ djelomično izmještanje instrumentalnog ustroja orgulja izvršila je radionica Harmonija iz Ivanić Grada.

Pregledom pokretnih kulturnih dobara oštećenih u potresu bio je obuhvaćen i dio donacija u vlasništvu Grada Zagreba, danih na upravljanje muzejskim institucijama. Pregledom su utvrđena znatna oštećenja prostora u kojima se nalaze donacije, kao i oštećenja pojedinih predmeta, a konzervatorskim smjernicama utvrđene su hitne mjere zaštite i dane su upute za daljnja postupanja. Osobito zahtjevna bila je evakuacija *Donacije akademskog kipara Tomislava Ostoje* Gradu Zagrebu,⁷⁸ koja se sastoji od 336 radova akademskog kipara smještenih u njegovom stanu na drugom katu dvorišnog krila gornjogradske palače Rauch u Opatičkoj ulici (sl. 22). Radove preventivne konzervacije, dokumentiranja, pripreme za transport i pakiranja, uz suradnju i stručni nadzor Gradskog zavoda, izvršili su djelatnici Muzeja suvremene umjetnosti kojemu je donacija dana na upravljanje. Transport umjetnina, od kojih su neke bile velikih dimenzija, izvršila je Ljevaonica umjetnina Ujević. Zbog konstrukcijske obnove zgrade u Ilici 25, u koordinaciji i uz stručnu pomoć Gradskog zavoda, izvršeno je izmještanje svih slika, skulptura i namještaja iz ureda u vlasništvu Grada Zagreba.

Utaoć svim negativnim posljedicama i šteti koje je uzrokovao na pokretnoj baštini, potres je i na jedan poseban

⁷⁰ GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Zapisnik*, Zagreb, travanj 2020.

⁷¹ GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Orgulje M. Heferer-a ud. I SIN, op. 242. katedralna župna crkva Pohoda Bl. Dj. Marije, Dolac – Zagreb*, Zagreb, veljača, 2022.

⁷² GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Ponuda za izvršenje evakuacije kompletnog instrumentalnog ustroja uklj. kučište orgulja M. HEFERER op. 254 u župnoj crkvi sv. Petra u Zagrebu*, Zagreb, veljača, 2022.

⁷³ GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Ponuda za izvršenje evakuacije demontaže i evakuacije povijesnog orguljskog pozitivna iz župne crkve Uznesenja Bl. Dj. Marije u Resniku – Zagreb*, Zagreb, veljača 2023.

⁷⁴ GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Ponuda za izvršenje evakuacije kompletnog foničkog fundusa (svirala) orgulja M. HEFERER-a SIN op. 137 u župnoj crkvi sv. Barbare dj. i muč, u Vrapču*, Zagreb, veljača 2023.

⁷⁵ GZZSKP, ATELIER PAVLINIĆ, *Ponuda 6 za demontažu orgulja iz župne crkve Uznesenja Blažene djevice Marije u Remetama*, Bestovje, siječanj .2022.

⁷⁶ GZZSKP, ORGLARSTVO ŠKRABL, *Ponuda za restauriranje orgulja u crkvi Marije Božje Lurdske u Zagrebu*, Ponuda br. 4185, Rogaška Slatina.

⁷⁷ GZZSKP, HARMONIJA – M d.o.o., *Ponuda za radove na orguljama*, Ivanić Grad, studeni 2022.

⁷⁸ GZZSKP, KLASA: 612-08/20-010/873, UR.BROJ: 251-18-04/002-21-2 od 23. 7. 2021., *Izvjješće o provedenoj evakuaciji umjetnina iz donacije akademskog kipara Tomislava Ostoje Gradu Zagrebu*.

način ujedinio struku: konzervatore, restauratore i ostale stručne djelatnike iz muzejskih i drugih institucija u zajedničkoj skrbi za pokretnu baštinu. Potres je, ujedno, potaknuo intenzivniju prisutnost i povezanost konzervatora na terenu, aktivniju valorizaciju i zaštitu sakralnih inventara te dodatna istraživanja i konzervatorsko-restauratorske radove na pokretnoj baštini. Skori završetak cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na dijelu oštećenih muzejskih predmeta, kao i onih provedenih u Hrvatskom restauratorskom zavodu na potresom oštećenim umjetninama – raspelu iz crkve u Čučerju,⁷⁹ skulpturi *Bogorodice s djetetom s glavnog oltara* te skulpturama *sv. Antuna*, *sv. Franje Ksaverskog*, *Stjepana kralja* i *sv. Emerika s bočnih oltara crkve na Dolcu*,⁸⁰ oltarne pale *Krštenje Kristovo na Jordanu*⁸¹ iz crkve na Novoj Vesi, kamenim dijelovima glavnog oltara u Remetama,⁸² skulpturi *Bogorodice* iz Granešine te svetohraništu i dijelovima glavnog oltara crkve u Vugrovcu – uvod su u očekivani povratak izmještene i restaurirane pokretne baštine u njihove obnovljene povijesne prostore.

ZAKLJUČAK

Evidentiranje i dokumentiranje šteta od potresa iz ožujka 2020. i kasnijih potresa, provedeno u Gradskom zavodu, može se strukturirati u tri cjeline: evidentiranje i popis štete na pokretnoj i nepokretnoj kulturnoj baštini, na pojedinačno zaštićenim kulturnim dobrima i zgradama u obuhvatu kulturnog dobra *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb* te postupanja provedena u skladu sa zakonom koji je u trenutku potresa regulirao zaštitu i očuvanje kulturnih dobara i postupanja što su slijedila nakon dopune zakonskog okvira donošenjem zakona koji je regulirao obnovu nakon potresa i njegovim kasnijim iteracijama.

Iz organiziranog popisa štete, prioritarno obavljenom na pojedinačno zaštićenim nepokretnim kulturnim dobrima i zgradama u obuhvatu zone 'A' *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb* i pripadajućih obrazaca popisa štete, njih ukupno 173 obuhvaćeno istraživanjem, može se zaključiti kako je vrlo mali broj građevina (3) pretrpio najveća (razorna) oštećenja (K5), koja ipak nisu dovela do potpunog urušavanja građevina, već su pojedini dijelovi konstruktivnog sustava pretrpjeli neki oblik razornog oštećenja. Vrlo teška oštećenja evidentirana su na 19 nepokretnih kulturnih dobara, a znatna / teška oštećenja (K3) na 30, dok su za 110 građevina

i sklopova evidentirana umjerena oštećenja (K2) te za svega 11 građevina utvrđena su lakša / umjerena oštećenja (K1).

Iz analize oštećenih pokretnih kulturnih dobara, prema obrascima popisa štete, proizlazi da su najteža strukturalna oštećenja zabilježena na sakralnim inventarima u dvije crkve, njihovim oltarima i skulpturama, a znatno više ih je oštećeno pomakom u arhitektonici oltara ili oštećenjem skulptura pri padu oštećenih dijelova konstrukcije. Gotovi svi sakralni inventari u potresom oštećenim sakralnim građevinama pretrpjeli su manja strukturalna oštećenja, oštećenja rubova i poderotina ili zaprašivanja. Evidenciju šteta na muzejskim predmetima i građi koordinirao je Muzejski dokumentacijski centar.

Za razliku od evidentiranja i dokumentiranja štete na pojedinačno zaštićenim nepokretnim kulturnim dobrima obuhvaćenih prioritarnim organiziranim popisom štete, za zgrade u obuhvatu *Povijesne urbane cjeline Grad Zagreb*, evidentiranje štete obavljeno je terenskim izvidima po brojnim prijavama štete (su)vlasnika zgrada te je, ovisno o karakteru i stupnju oštećenja, ispunjen popisni obrazac i izdane konzervatorske smjernice za obnovu zgrade. Oštećenja nastala urušavanjem nekonstruktivnih elemenata i oštećenja koja su se mogla sanirati bez odobrenja Gradskog zavoda kao nadležnog tijela, u skladu s javno objavljenim uputama i odredbama zakona kojim je uređena gradnja neposredno nakon štetnih događaja, nije bilo moguće evidentirati, osim u pojedinačnim slučajevima kada je zatraženo izdavanje konzervatorskih smjernica i/ili odgovarajućeg dopuštenja za radove obnove.

Postupajući u skladu sa zakonom koji je u trenutku potresa iz ožujka 2020. regulirao zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, po utvrđenim štetama iz provedenog popisa štete za pokretna i nepokretna kulturna dobra, izdan je akt o mjerama zaštite kojima je određeno provođenje hitnih radova podupiranja i kontrolirane razgradnje radi sprječavanja daljnjih oštećenja, zaštita i izmještanje opreme, inventara i muzejskih fundusa te provođenje stručnih ekspertiza i istražnih radova s ciljem utvrđivanja stvarnih konstruktivnih oštećenja i oštećenja koja su utjecala na utvrđena svojstva kulturnog dobra. Tako utvrđene mjere zaštite provodile su se nakon ishođenja potrebnih prethodnih odobrenja i uz konzervatorski nadzor. Provedena istraživanja donijela su brojna nova saznanja i nalaze te omogućila kvalitetno dokumentiranje zatečenog stanja, neophodnog za uspješan dovršetak projekta obnove i korištenje osiguranih sredstava za njezino financiranje.

Dopunom zakonskog okvira donošenjem zakona koji je regulirao obnovu nakon potresa i njegovim kasnijim iteracijama, neposredno sudjelovanje konzervatorske službe ograničeno je isključivo na obnovu pojedinačno zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara, dok se zgrade u zaštićenim cjelinama organizirano obnavljaju prema generičkim

⁷⁹ ŠKARIĆ, KSENIJA, Čudotvorno raspelo u Čučerju, Portal 13, 2022, Zagreb, 43-60.

⁸⁰ GZZSKP, SVIRAC, TOMISLAV, Zagreb, Dolac, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije – kamena plastika, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, prosinac 2022.

⁸¹ GZZSKP, SAMBOLIĆ, IVANA, Zagreb, Župna crkva sv. Ivana Krstitelja – oltar sv. Ivana Krstitelja / Oltarna pala „Krštenje Kristovo na Jordanu“ / izvještaj o konzervatorsko – restauratorskim radovima, Hrvatski restauratorski zavod, studeni 2022.

⁸² GZZSKP, FABRIS, TONKO, Zagreb, Remete, Pavlinski samostan i župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije – kamena plastika – oltar Majke Božje Remetske, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, studeni, 2022.

konzervatorskim smjernicama iz *Programa mjera bez sudjelovanja nadležne konzervatorske službe pa, posljedično, i bez uvida i mogućnosti evidentiranja i dokumentiranja štete na visoko valoriziranim zgradama u Povijesnoj urbanoj cjelini Grad Zagreb*, a u konačnici i bez provođenja konzervatorskog nadzora radova obnove. Djelovanjem Gradskog zavoda u iznimnim uvjetima, suočenog s brojnim kulturnim dobrima i posebnim pandemijskim uvjetima, zahvaljujući suradnji s drugim javnopravnim tijelima, institucijama i pojedincima različitih struka te iznimnim osobnim zalaganjem konzervatora, prikupljena je dragocjena dokumentacija kao izvor za daljnja istraživanja i praćenje stanja kulturnih dobara.

Provedena postupanja Gradskog zavoda u evidentiranju i dokumentiranju šteta i aktivnostima provedenim nakon toga, doprinos su oblikovanju modela za kvalitetnu i cjelovitu obnovu kulturnih dobara nakon štetnih događaja i prigoda za obnovljenu i dopunjenu spoznaju o baštinenim vrijednostima.⁸³ Opisano stručno konzervatorsko djelovanje Gradskog zavoda i stvarno konzervatorsko iskustvo postpotresne obnove Zagreba, u kontekstu pandemijskih uvjeta rada, promijenjenih i dopunjenih zakonskih okvira i društvenog imperativa brzine obnove, potrebno je za objektivno sagledavanje povijesnog i društvenog konteksta u kojem će se, u trenutku kada obnova bude dovršena, vrednovati primijenjeni pristupi i ostvareni dosezi obnove.⁸⁴

ZAHVALA

Autorice zahvaljuju kolegicama i kolegama, konzervatorima Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode koji su svojim predanim radom i stručnim zalaganjem pridonijeli popisu i dokumentiranju štete na kulturnoj baštini Grada Zagreba i njenoj postpotresnoj obnovi. Osobitu zahvalnost iskazujemo kolegicama Jasni Ščavničar Ivković, Steli Cvetnić Radić, Slađani Paro Rako, Maji Gorianc Čumbrek, Nevenki Sokolić i Andrijani Tadić koje su pridonijele sadržajnoj cjelovitosti članka, omogućavanjem uvida u rezultate provedenih dokumentiranja i istraživanja u postpotresnoj obnovi građevina koje su vodile kao nadležne konzervatorice.

LITERATURA

- PELC, MILAN, Nadgrobna ploča zagrebačkog biskupa Luke od Segeda (Luke Baratina), *Radovi Instituta povijesti i umjetnosti* 45, 2021., 43-52.
- SIRONIĆ, MARIJANA, *Konzervatorsko iskustvo postpotresne obnove Zagreba – između znanosti i stvarnosti*, Knjiga sažetaka 5. Kongresa povjesničara umjetnosti, IPU, Zagreb, 2022., 36.

ŠKARIĆ, KSENIJA, Čudotvorno raspelo u Čučerju, Portal 13, 2022, Zagreb, 43-60.

IZVORI

- Grad Zagreb, Dokumentacija Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode
- Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode (dalje: GZZSKP), KLASA: 023-01/20-001/23, URBROJ: 251-18-01-20-2, od 17. 05. 2020., dopis gradonačelniku Grada Zagreba povodom održavanja *Tematske sjednice Gradske skupštine o svim poduzetim aktivnostima Grada Zagreba radi pomoći građanima i pravnim subjektima i saniranju šteta nastalih zbog potresa od 22. ožujka 2020.*
- GZZSKP, KLASA: 612-08/20-002/09, URBROJ: 251-18-01-20-34, od 03. 04. 2020., *Zaključak o osnivanju i imenovanju vodstva Radne skupine za utvrđivanje stanja kulturnog dobra nakon potresa unutar administrativnih granica Grada Zagreba.*
- GZZSKP, KLASA: 612-08/20-002/09, URBROJ: 251-18-01-20-46, od 14. 04. 2020., *Naputak vodstvu i članovima radne skupine za utvrđivanje stanja kulturnog dobra nakon potresa unutar administrativnih granica Grada Zagreba o postupanju i operativnim protokolima.*
- GZZSKP, KLASA:UP/1-612-08/20-014/4, URBROJ:251-18-01/001-20-1, od 08. 04. 2020., *Rješenje kojim se utvrđuju mjere zaštite za Katedralu Uznesenja Marijina na Kaptolu*
- GZZSKP, KLASA: 612-03/22-001/51, URBROJ: 251-14-01/02-22-3, od 27. 01. 2022.,
- Dopis Ministarstvu kulture i medija o statusu realizacije ugovorenih projekata iz *Programa provedbe mjera zaštite kulturne baštine oštećene u potresu 22. ožujka 2020. na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije koji se financiraju iz Fonda solidarnosti EU.*
- GZZSKP, KLASA: 612-08/20-010/873, URBROJ: 251-18-04/002-21-2 od 23. 07. 2021., *Izvješće o provedenoj evaluaciji umjetnina iz donacije akademskog kipara Tomislava Ostoje Gradu Zagrebu.*
- GZZSKP, GENERALNI URBANISTIČKI PLAN GRADA ZAGREBA, KONZERVATORSKA PODLOGA, *Opći i posebni uvjeti zaštite i očuvanja nepokretnih kulturnih dobara, izmjena i dopuna 2015., izradio: Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, Grad Zagreb.*
- GZZSKP, ATELIER PAVLINIĆ, *Ponuda 6 za demontažu orgulja iz župne crkve Uznesenja Blažene djevice Marije u Remetama*, 24. 1. 2022.
- GZZSKP, ATIKA – obrt za restauriranje umjetnina, Zagreb, *Elaborat o stanju dijela umjetnina iz Crkve sv. Marka sa smjernicama za njihovo preseljenje i privremeno čuvanje*, Zagreb, listopad, 2022.
- GZZSKP, BOČINA PRSKALO, ZRINKA, eLABORO d.o.o., *Cjelovita dokumentacija i prijedlog konzervatorsko-restauratorskih*

⁸³ Doprinos u smislu točke 7. Zaključaka 5. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, <https://www.ipu.hr/article/hr/1313/zakljucii-5-kongresa-hrvatskih-povjesnicara-umjetnosti> (15. 11. 2023.).

⁸⁴ SIRONIĆ, MARIJANA, 2022., 36.

- zahvata na pokretnom sakralnom inventaru župne crkve Uznesenja BDM u Remetama – Zagreb, Split, srpanj, 2021.*
- GZZSKP, FABRIS, TONKO, *Zagreb, Remete, Pavlinski samostan i župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije – kamena plastika – Oltar Majke Božje Remetske, Preliminarni stručni izvještaj o realizaciji programa prema ugovoru 26-130-21, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, studeni 2021.*
- GZZSKP, FABRIS, TONKO, *Zagreb, Remete, Pavlinski samostan i župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije – kamena plastika – oltar Majke Božje Remetske, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, studeni, 2022.*
- GZZSKP, GEBER, ŽELJKA, *Izvješće o evakuaciji i zaštiti inventara iz crkve sv. Barbare u Vrapču, Karlovac, 16. 02. 2023.*
- GZZSKP, HARMONIJA – M d.o.o., *Ponuda za radove na orguljama, Ivanić Grad, studeni 2022.*
- GZZSKP, HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD, *Zagreb, Kaptol, Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava, konzervatorski elaborat, Zagreb, svibanj 2023.*
- GZZSKP, HRVATSKI RESTAURATORSKI ZAVOD, *Zagreb, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i svetih Stjepana i Ladislava, troškovnik za zaštitu inventara, Zagreb, lipanj 2022.*
- GZZSKP, MULTI – ART&ART RESTAURIRANJE, *Elaborat o radovima na evakuaciji i pohrani pokretnog sakralnog inventara (8 bočnih oltara, 6 menzi, 14 oltarnih pala i slika, 14 postaja križnog puta te sitnog sakralnog inventara) iz Bazilike Presvetog Srca Isusovog, Palmotičeva 33, Zagreb, Zagreb, srpanj 2022.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 305/303.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 305/301.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 305/302.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 301/301.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 305/301.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 303/302.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 302/302.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 305/302.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 304/302.*
- GZZSKP, *Obrazac za popis štete od potresa na kulturnim dobrima, Ministarstvo kulture RH, pokretna kulturna dobra, popisni broj: 304/301.*
- GZZSKP, ORGLARSTVO ŠKRABL, *Ponuda za restauriranje orgulja u crkvi Marije Božje Lurdske u Zagrebu, Ponuda br. 4185, Rogaška Slatina.*
- GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Orgulje M. Heferer-a ud. I SIN, op. 242. katedralna župna crkva Pohoda Bl. Dj. Marije, Dolac – Zagreb, Zagreb, veljača, 2022.*
- GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Ponuda za izvršenje evakuacije demontaže i evakuacije povijesnog orguljskog pozitivna iz župne crkve Uznesenja Bl. Dj. Marije u Resniku – Zagreb, Zagreb, veljača 2023.*
- GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Ponuda za izvršenje evakuacije kompletnog foničkog fundusa (svirala) orgulja M. HEFERER-a SIN op. 137 u župnoj crkvi sv. Barbare dj. i muč, u Vrapču, Zagreb, veljača 2023.*
- GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Ponuda za izvršenje evakuacije kompletnog instrumentalnog ustroja uklj. kućište orgulja M. HEFERER op. 254 u župnoj crkvi sv. Petra u Zagrebu, Zagreb, veljača, 2022.*
- GZZSKP, RADIONICA HEFERER, *Zapisnik, Zagreb, travanj 2020.*
- GZZSKP, REBERSKI, MARIJA, *Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima, Pakiranje muzejske građe u Muzeju Mimara, Zagreb, ožujak 2022.*
- GZZSKP, SAMBOLIĆ, IVANA, *Zagreb, Župna crkva sv. Ivana Krstitelja – oltar sv. Ivana Krstitelja/ Oltarna pala „Krštenje Kristovo na Jordanu/ izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima, Hrvatski restauratorski zavod, studeni 2022.*
- GZZSKP, SVIRAC, TOMISLAV, *Zagreb, Dolac, župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije – kamena plastika, Zagreb, Hrvatski restauratorski zavod, prosinac 2022.*
- GZZSKP, ŠKARIĆ, KSENIJA, *Izvješće o provedenoj demontaži, evakuaciji i privremenoj pohrani inventara župne crkve sv. Franje Ksaverskog u Vugrovcu Donjem, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, rujan 2020.*
- GZZSKP, URED OVLAŠTENOG ARHITEKTA SINIŠA – STJEPAN ZEGNAL, *Troškovnik – Radovi na evakuaciji i pohrani pokretnog sakralnog inventara župne crkve Pohoda Blažene Djevice Marije na zagrebačkom Dolcu oštećene u potresima 22. 03. i 29. 12. 2020. godine, Zagreb, prosinac 2021.*
- GZZSKP, ZAKIĆ, MIROSLAV, *Izvještaj o izvedenim mjerama preventivne konzervacije i izmještanju Crkveno – umjetničke zbirke Muzeja Srpske pravoslavne crkve Eparhije zagrebačko – ljubljanske u Zagrebu, Split, kolovoz 2023.*

Abstract

EARTHQUAKES IN THE CITY OF ZAGREB IN 2020 — ACTIVITIES OF THE CONSERVATION SERVICE AND DOCUMENTATION OF THE EXTENT AND TYPE OF DAMAGE TO CULTURAL HERITAGE

The recording and documentation of damage from the March 2020 earthquake and subsequent earthquakes, carried out in the Zagreb City Institute for the Conservation of Cultural and Natural Heritage, can be structured into three parts: i) damage assessment for movable and immovable cultural heritage, including cultural assets protected as singular entities and buildings within the historic urban area of the City of Zagreb, ii) the actions taken in accordance with the law regulating the protection and preservation of cultural assets effective at the time of the earthquake, and iii) the actions following the amendment of the legal framework by adopting the law regulating post-earthquake rehabilitation, including its subsequent iterations.

To produce the systemized list of damage and the corresponding damage assessment forms, carried out as a priority for immovable cultural assets protected as singular entities and the buildings within the scope of zone 'A' of the historic urban area of the City of Zagreb, a total of 173 cultural assets were included in the research. It can be concluded that a very small number of buildings (3) suffered the most (devastating) damage (G5), which however did not lead to the complete collapse of buildings, but rather to singular parts of the structural system suffering some form of devastating damage. Very heavy damage (G4) was recorded on 19 immovable cultural assets, and substantial to heavy damage (G3) on 30, while moderate damage (G2) was recorded for 110 buildings and structures, and negligible to slight damage (G1) was found for only 11 buildings.

The analysis of damaged movable cultural assets based on the corresponding damage assessment forms, indicates that the most severe structural damage was recorded on the sacral inventories in two churches, their altars and sculptures. In case of a significant number of further sacral inventories, the recorded damage entails either a shift in the structure of the altar, or damage to sculptures during the collapse of damaged structural elements. Almost all sacral inventories in the sacral buildings damaged by the earthquake suffered some structural damage, edge damage, and tears or dusting. The damage assessment for museum objects and buildings was coordinated by the Museum Documentation Centre.

Unlike the damage assessment to immovable cultural assets protected as singular entities which was a part of the priority organised damage assessment, for buildings included in the historic urban area of the City of Zagreb, the recording of damage was carried out by field surveys

following numerous reports of damage from building (co) owners. The damage assessment forms were filled in and conservation guidelines issued for building rehabilitation based on the character and degree of damage. It was not possible to record the damages caused by the collapse of non-structural elements, nor those that could be rehabilitated without the approval of the City Institute as the competent authority, but rather in accordance with publicly available instructions and provisions of the law regulating construction immediately after harmful events, except in singular cases when issuance of conservation guidelines and/or appropriate permission for renovation works was requested.

Acting in accordance with the law that regulated the protection and preservation of cultural assets at the time of the March 2020 earthquake, based on the determined damages for movable and immovable cultural assets, a legal document was issued prescribing protection measures, ordering the implementation of works of emergency support or controlled dismantling to prevent further damage, protection and relocation of equipment, inventory and museum funds, as well as carrying out of expertise and research work with the aim of determining actual structural damage and the damage that affected the established values of the cultural asset. The established protective measures were conducted under conservation supervision after obtaining the necessary confirmations. The conducted research revealed new knowledge and numerous findings and enabled quality documentation necessary for the successful completion of the renovation projects and the use of allocated funds. By supplementing the legal framework with the adoption of the law and its subsequent iterations regulating post-earthquake renovation, the direct participation of the monument protection service was limited only to the activities aimed at immovable cultural assets protected as singular entities. However, buildings within protected historic areas are to be renovated according to the generic conservation guidelines defined by the *First Program of Renovation Measures for Buildings Damaged in the Earthquake in the Area of the City of Zagreb, Krapina-Zagorje County and Zagreb County*, without the participation of the monument protection services. Consequently this leads to a lack of insight and the documenting of damage caused to highly valued buildings in the historic urban area of the City of Zagreb, and ultimately in a lack of conservation supervision.

Through the activities of the City Institute in exceptional circumstances, faced with numerous cultural assets and pandemic conditions, valuable documentation was collected

as a source for further research and monitoring of the condition of cultural assets, thanks to cooperation with other public bodies, institutions and various professionals as well as the exceptional personal commitment of conservators. The actions taken by the City Institute in recording and documenting damages and the subsequently conducted activities present a contribution towards shaping a model for high-quality and complete renovation of cultural assets after harmful events and an opportunity for renewed and

supplemented knowledge about values of damaged heritage. In the context of amended and supplemented legal frameworks and the social imperative for a quick recovery, the described professional conservation activities of the City Institute and the actual conservation experience of Zagreb's post-earthquake renovation will be necessary for an objective comprehension of the historical and social context in which the applied approaches and achieved results will be evaluated.

